



Universiteit  
Leiden  
The Netherlands

## Nederlandse schippers op Danziger en Stockholmse handelsschepen, 1670-1700

Ufkes, T.

### Citation

Ufkes, T. (1996). Nederlandse schippers op Danziger en Stockholmse handelsschepen, 1670-1700. *Tijdschrift Voor Zeegeschiedenis*, 15(1), 25-57. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4305854>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4305854>

**Note:** To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DATUMSCHIP (KAMER)	TONNAGE	WAARDE LADING*
--/03/1653 Vogelstruijs (A)	1000	ongeladen
--/--/1665 Doffer (R)	95	ongeladen
--/06/1665 Maarsseveen (A)	1210	ongeladen
--/06/1665 Nagelboom (E)	600	ongeladen
--/06/1665 Oranje (Z)	700/1200	ongeladen
--/09/1665 Huis te Zwieten (A)	?	ongeladen
--/09/1665 Slot van Hooningen (R)	1124	386.123
--/09/1665 Phoenix (A)	900	297.326
--/06/1667 Venenburg (Z)	703	388.946
--/--/1672 Bulkestein (R)	95	ongeladen
--/10/1672 Kanarievogel (D)	90	ongeladen
--/05/1673 Alphen (A)	700	374.475
--/05/1673 "Franse" Europa (H)	fluit	213.744
--/05/1673 Wapen van Veere (Z)	627	302.855
--/08/1673 Papenburg (E)	500	263.014
--/02/1674 Wapen v. Rotterdam (A)	1124	ongeladen
TOTAAL 16	ca.10.000	2.226.483

\* Hiermee wordt de factuur- of inkoopwaarde bedoeld.

Bron: Bruijn, Gaastra en Schöffer, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th Centuries* deel II: Outward Voyages 1595-1794, en deel III: Homeward Voyages 1597-1795.

## Nederlandse schippers op Danziger en Stockholmse handelsschepen, 1670-1700\*

*Tonko Ufkes*

In zijn artikel 'The North Sea in Wartime (1688-1713)' wijst J.S. Bromley op het feit dat tijdens het laatste kwart van de zeventiende eeuw op vele neutrale schepen een Nederlandse schipper voer 'who had taken out burgersbrieven at some Baltic port'.<sup>1</sup> Bromley kwam tot deze conclusie na bestudering van archivalia die direkt verband houden met moeilijkheden rond kapingen van neutrale handelsschepen tijdens de Negenjarige Oorlog (1688-1697). Ofschoon het dus niet om bronnen ging die ondubbelzinnig uitsluitel konden geven over de 'ware' herkomst van de schippers, lijkt zijn conclusie niet ver bezijden de waarheid. Materiaal dat wel degelijk uitsluitel kan geven, zijn de originele en soms zelfs reeds in druk verschenen burgerboeken uit het Baltische gebied. Met behulp van dit bronnenmateriaal en andere archivalia kunnen we de stelling van Bromley al dan niet bevestigen of nuanceren.

In het onderhavige artikel zullen we de overgang van Nederlandse schippers naar handelsschepen met als thuishaven Danzig of Stockholm aan een nader onderzoek onderwerpen. De periode strekt zich uit over de laatste drie decennia van de zeventiende eeuw, waarbij het accent is gelegd op de Negenjarige Oorlog. Gedurende deze periode van circa dertig jaar werden in de burgerboeken van de stad aan de Weichsel in totaal 36 schippers afkomstig van Vlieland ingeschreven: de eerste in 1667, de laatste in 1695. Ook schippers afkomstig uit Holland en Friesland kozen Danzig als nieuwe domicilie. In 1698 stakte de stroom, terwijl na 1700 nog maar een enkele Nederlandse schipper naar Danzig verhuisde. Ook in de burgerboeken van Stockholm werden juist tijdens de Negenjarige Oorlog vele Nederlandse schippers ingeschreven. De gepubli-

ceerde burgerboeken van het toen Zweedse Reval en Stade en het toen Deense Glückstad vertonen een soortgelijke piek in het aantal inschrijvingen van Nederlandse schippers. Keren we terug naar het betoog van Bromley. Afgaand op de zogenaamde Sonttoltabelen (de gedeeltelijk bewerkte en in druk verschenen versie van de Sonttolregisters - in het vervolg afgekort als STT) concludeerde hij: 'we can hardly fail to be impressed by the drastic decline in Dutch sailings through the Danish Sound during the Nine Years War'.<sup>2</sup> Aan de hand van gegevens uit de STT wordt inderdaad duidelijk dat tijdens de Negenjarige Oorlog beduidend minder Nederlandse en Engelse schippers door de Sont voeren en juist meer uit Scandinavische en neutrale steden (tabel 1). Als gevolg van de Engels-Nederlandse blokkade van Franse havens werd vrachtvervoer van en naar Frankrijk slechts toegestaan aan schippers die afkomstig waren uit in dit conflict neutrale gebieden.

Tabel 1. Doorvaarten door de Sont (oost- en westwaarts), tienjarig gemiddelde, verdeeld naar de plaats van herkomst ('hjemsted') van de schipper.<sup>3</sup>

	1681/1690	1691/1700
Republiek	1902	1153
Engeland	592	336
Denemarken	279	516
Noorwegen	262	264
Zweden	470	675
Totaal	4011	3654

De achteruitgang van de Nederlandse en Engelse handelsvaart in de jaren vanaf 1691 en de vooruitgang van de vrachtvaart vanuit

Deense en Zweedse thuishavens is duidelijk waarneembaar (tabel 1). Een toenemende Noorse vaart op Frankrijk is uiteraard niet in de STT terug te vinden.

Tabel 2. Doorvaarten door de Sont (oost- en westwaarts), aantal schepen in 1688 en 1694 verdeeld naar de plaats van herkomst.<sup>4</sup>

	1688	1694
Republiek	2028	1111
Schotland	134	18
Engeland	516	199
Stralsund	53	124
Pommeren	45	218
Stettin	26	178
Danzig	44	156
Zweedse Oostzeeprovincies	34	128
Zweden	520	798
Noorwegen	343	272
Denemarken	308	649
Overige	242	107
<b>Totaal</b>	<b>4293</b>	<b>3958</b>

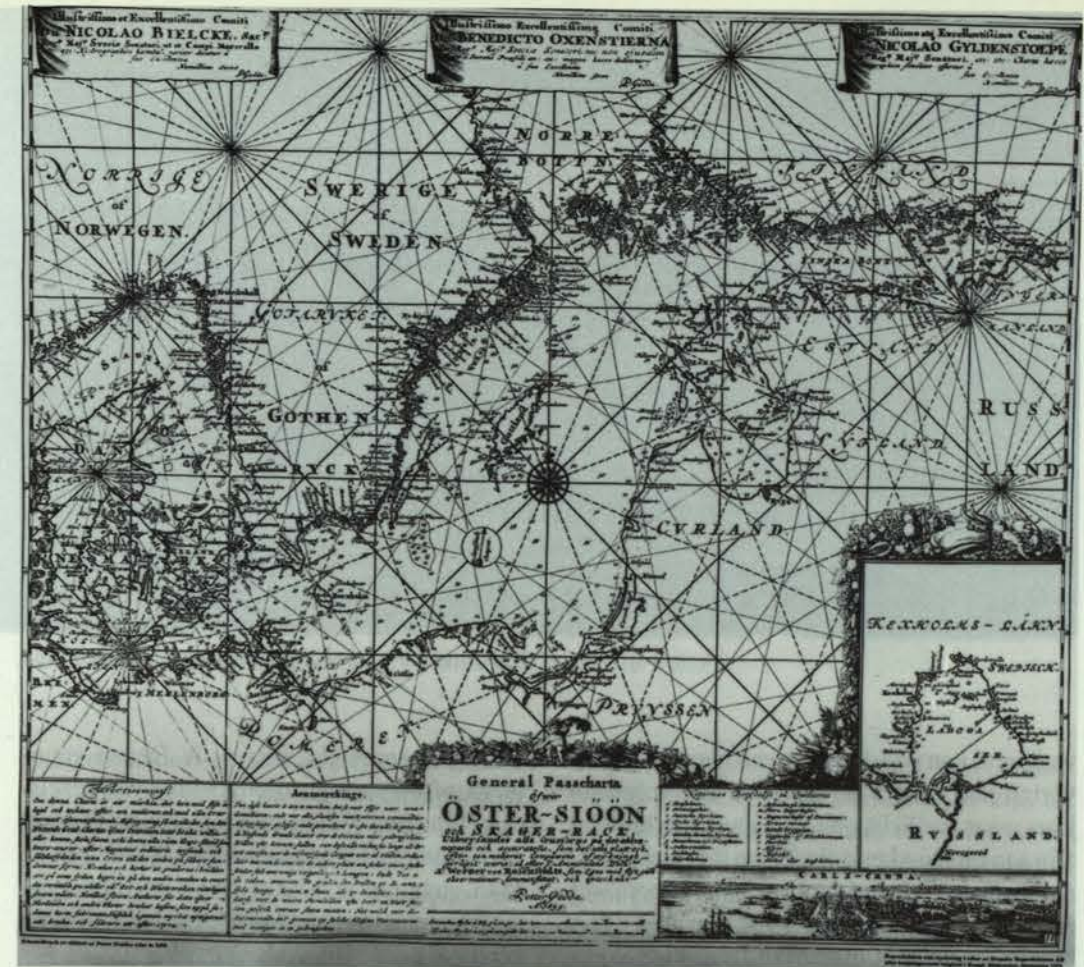
Nog pregnanter komt deze ontwikkeling tot uiting in tabel 2, waarin het aantal doorvaarten uit 1688, dus vlak voor de blokkade, wordt vergeleken met dat van 1694, toen de Negenjarige Oorlog al geruime tijd zijn invloed deed gelden. Overduidelijk blijkt dat schippers uit het Oostzeegebied hun Engelse, Schotse en Nederlandse collega's verdrongen. Op de sterke groei van de Scandinavische handelsvloot werd reeds gewezen door Bromley, doch het neutrale Danzig liet hij buiten beschouwing. Waardoor werd deze groei veroorzaakt? Nam simpelweg het aantal doorvaarten van Baltische schippers toe of ligt de verklaring van deze ontwikkeling iets gecompliceerder?

Met behulp van de zogenaamde 'burgerboekmethode' zullen we de inschrijvingen van nieuwe burgers in een aantal Oostzeesteden bestuderen. Met name de 'verhuizingen' van

Nederlandse schippers naar Danzig, Stockholm en Reval zullen worden onderzocht, terwijl tevens verwezen zal worden naar soortgelijke migraties naar het Oostzeegebied en Noord-Duitsland. Door een aantal jaren van de zogenaamde Sonttolregisters (de oorspronkelijke tolregisters - in het vervolg afgekort als STR) te bestuderen<sup>5</sup>, kon worden vastgesteld dat een aantal schippers aanvankelijk voorkwam met een Nederlandse 'hjemsted', maar later met een buitenlands domicilie, zoals bijvoorbeeld Danzig of Stockholm. In enkele gevallen werd door hen na 1700 vervolgens weer een Nederlandse plaats van herkomst opgegeven. De informatie uit de Sonttolregisters laat zich uitstekend vergelijken met die uit de burgerboeken en ander archiefmateriaal. In de bijlagen zijn gegevens van Nederlandse schippers opgenomen, die eveneens te vinden zijn in de burgerboeken van achtereenvolgens Danzig, Stockholm en Reval, eventueel aangevuld met gegevens uit de STR of met andere bijzonderheden.

#### De Sonttolregisters

Tot nu toe is niet systematisch onderzoek verricht naar Nederlandse schippers die in de zestiende, zeventiende of achttiende eeuw op buitenlandse schepen voeren. Wel is het verschijnsel op zichzelf meerdere malen geconstateerd. In vrijwel alle gevallen hield een dergelijke constatering direct verband met de STR en het belang daarvan bij de bepaling van de nationaliteit van de passerende schipper en schip.<sup>6</sup> In het artikel 'West Friesland and the Sound (1681-1720)' behandelt P. Boon enkele aspecten van de migratie van Nederlandse zeelieden.<sup>7</sup> Volgens Boon vertrokken in de desbetreffende periode vier Westfriese schippers pro forma naar het buitenland en slechts drie daadwerkelijk. Naar mijn overtuiging is de omvang van het aantal 'verhuizingen' echter groter geweest. Althans, onderzoek in onder meer de archieven van de Staten-Generaal en archieven uit het Balticum zelf levert grotere aantallen op. Ter-



Paskaart van de Oostzee door Petter Gedda uit 1695. Bron: Collectie Kungliga biblioteket, Stockholm

wijl Boon zich bij zijn onderzoek vooral concentreert op de 'verhuizingen' op lokaal niveau (van platteland naar stad), besteedt hij vrijwel geen aandacht aan het fenomeen van verhuizingen van Westfriese schippers naar het buitenland.<sup>8</sup>

Voor ons onderzoek hebben we, evenals Boon heeft gedaan, een aantal jaren van de STR steekproefsgewijs onder de loep genomen. Gekozen is voor 1679, 1688 en 1693. We gaan ervan uit dat de 'hjemsted' inderdaad de woonplaats van de schipper is. In de hier onderzochte drie jaren hebben de STR steeds een vaste structuur, dat wil zeggen, eerst worden de oostwaarts varende Neder-

landers genoteerd, daarna de westwaarts varende. Na deze twee groepen volgen andere nationaliteiten, die op hun beurt weer worden gevolgd door de oost- en westwaarts varende Nederlanders. Deze indeling en ook de aantallen doorvaarten zijn zeker niet zo absoluut als hier wordt gesuggereerd.

Allereerst staan er tussen de Nederlanders diverse schippers die niet afkomstig waren uit de Republiek. In 1679 komt een deel van de namen zelfs meerdere malen voor. Misschien ging het in dit speciale geval om schippers in dienst van kooplieden of reders uit de Republiek.<sup>9</sup> Anderen staan slechts één maal vermeld tussen de Nederlanders, hetgeen ten dele



Gezicht op Danzig, 1739 (fragment van een kaart van Danzig en omgeving).

verklaard kan worden door een heenreis in het vorige jaar of een terugreis in het volgende jaar, maar wellicht ook te wijten zou kunnen zijn aan onnauwkeurigheid van de Deense tolambtenaren.<sup>10</sup> In het register zijn immers wel eens vaker slordigheden waar te nemen: verbeteringen, een nummer dat twee keer voorkomt of juist vergeten is, en dergelijke meer.<sup>11</sup> Ook staan Nederlandse schippers veelvuldig genoteerd tussen buitenlandse collega's.<sup>12</sup> Bij het bestuderen van de jaren 1688 en 1693 is steeds dezelfde methode gevolgd. Opvallend is dat in 1688 tussen de Nederlanders een groep buitenlanders staat, die voor het merendeel afkomstig is uit Emden en Bremen.<sup>13</sup> In 1693 is iets soortgelijks aan de hand, maar nu zijn de buitenlanders vooral afkomstig uit Stade, Oldenburg en Kopenhagen.<sup>14</sup> Van de vele 'tegenstrijdigheden' rond de herkomst van de schippers zijn nog diverse voorbeelden te geven. Bij Anne Cornelissen uit Terschelling bijvoorbeeld staat vermeld dat hij voor de Deense IJslandse Compagnie voer, doch hij staat wel tussen de andere Nederlanders genoteerd. Een drietal andere Nederlan-

ders is daarentegen tussen de Denen genoteerd, ofschoon zij in dienst waren van dezelfde compagnie.<sup>15</sup> Een ander voorbeeld is de op een Danziger schip varende Jan Willemsen de Man, geboren te Vlaardingem. In 1688 staat hij twee maal vermeld bij de Nederlanders en éénmaal bij de Noordduitsers.<sup>16</sup> Afgezien van deze foutjes of, beter gezegd, onvolkomenheden in het bronnenmateriaal, gaan we over het geheel genomen ervan uit dat de 'hjemsted' de woonplaats van de schipper is. Onduidelijkheden rond de indeling naar nationaliteit kan veroorzaakt zijn door een latere indeling volgens dit criterium. Een andere versie van de STR uit 1688 is namelijk volledig chronologisch geordend volgens de datum van passeren door de Sont, wat zou kunnen betekenen dat het rangschikken naar nationaliteit pas enige tijd later zou hebben plaatsgevonden.<sup>17</sup> De buitenlanders die tussen de Nederlandse schippers werden ingeschreven zijn grofweg in te delen in drie categorieën. Peter (Lorentz) Reuter uit Windau voer in alle drie hier onderzochte jaren door de Sont. Hij werd meestal tot



Foto en collectie: Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, cat.nr. OBPV 1.135.

de Nederlanders gerekend.<sup>18</sup> Evenals andere soortgelijke gevallen was hij waarschijnlijk in Nederlandse dienst en werd hij wellicht daarom als Nederlander beschouwd. Ook de in 1688 en 1693 voorkomende schippers uit Emden, Bremen, Oldenburg en Stade zullen niet slechts toevalligerwijze als Nederlanders zijn aangemerkt. Zeer interessant zijn de min of meer toevallig tussen de Nederlanders gerangschikte buitenlanders. In de registers van 1688 staat slechts één schipper uit Kopenhagen tussen de Nederlanders, Claes Cornelissen Klockesteller, die voordien steeds voorkwam als Amsterdamer. Onder de talrijke Denen die voorkomen in het register van 1693, bevinden zich vele schippers met opvallend Nederlands klinkende namen, zoals Auke Pieters en Cornelis Gielissen de Boer.<sup>19</sup> In de STR van 1679, 1688 en 1693 valt op dat een redelijk aantal Nederlandse schippers van 'hjemsted' verwisselt en daarna ook als afkomstig uit deze nieuwe 'hjemsted' wordt genoteerd. Uiteraard laten de schippers met een opvallende achternaam zich het gemak-

kelijkst als zodanig herkennen: Claes Dircksz Wortel gaf in 1679 op afkomstig te zijn uit Landsmeer en tien jaar later uit Koningsbergen danwel Elbing. Willem Jansen Swemmer woonde in 1688 in Hoogwoud, terwijl zijn schip in Amsterdam thuishoorde. Vanaf het volgende jaar gaf hij steeds op afkomstig te zijn uit Elbing en later Reval.<sup>20</sup> In de STR staan tevens Deense en Zweedse schippers vermeld met opvallend Nederlands klinkende namen, zoals Simon Classen Brandaris uit Nyenskantz, Reinert Jellis uit Narwa en Cornelius Tiertz uit Nyen.<sup>21</sup> Nu is de naam een aanwijzing voor de afkomst, doch meer zekerheid biedt het feit dat hij voor of na deze vermelding in de STR als Nederlander voorkomt. Voor de schippers uit Danzig en Stockholm hebben we zoveel mogelijk gegevens verzameld. De inschrijvingen in de burgerboeken bieden naar mijn idee een betere basis voor de bestudering van deze verhuizingen dan de STR. We zullen later nog terugkomen op het gebruik van de STR in dezen.



Geloofsbrief van Cornelis Dircksen Koomen uit Hoorn, opgemaakt te Danzig in 1692. 'Die erbare Antonie Koomen, ein Kauffman von 47. und Johan Schouten, ein Schipper von 30 Jahren ihres alters, beyde Burgere in Danzig, glaubhaffte zeugbare Männer, sind gestanden vor Gehegten Ding, undt haben Cornelis Dircksen Koomen seine Echtschafft undt geburt mit ihren außgestreckten armen, auffgerichteten fingern stabendes eydes, zu Gott beschworen undt bezeuget, wie Recht ist, dass ihnen das bewust, denn auch in der warheit also sey, dass sein seeliger Vater Dirck Cornelissen Koomen, ein gewesener Einwohner undt Schipper der Stadt Horn, in Holland gelegen, mit Gerdt Jantsen seiner seeligen Mutter, seind Eheleute gewesen, zu welchem Ehestande Sie ...'. Foto en bron: Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Gdańsku, 300, 60 nr. 3812.

### Nederlandse schippers op de Danziger vloot, 1689-1700

Aan het eind van de zeventiende eeuw verwierf een grote groep Nederlandse schippers in Danzig het burgerrecht. Na 1697 kwam aan deze toeloop een einde. Aannemelijk is dat de plotselinge stroom Nederlandse zeelui samenhang met het feit dat men om schipper van een Danziger schip te zijn ook het burgerrecht van deze stad moest hebben.<sup>22</sup> Vergelijking van de namen uit de burgerboeken met die van de schippers op de Danziger vloot ondersteunt deze hypothese.

Op grond van zeebrieven heeft A. Groth lijsten samengesteld met de namen van Danziger reders, schippers en schepen.<sup>23</sup> In bijlage 2 zijn de in het burgerboek nieuw ingeschreven zeelieden daarom vergeleken met de schippersnamen gegeven door Groth. De Danziger vloot telde in 1676 ongeveer 24 schepen waarop zeker vier van oorsprong

Nederlandse schippers voeren. Dit aandeel groeide gestaag. In Groths schipperslijsten van 1693 en 1697 is ongeveer een derde van de schippers van Nederlandse afkomst. Overigens maakten aan het eind van de zeventiende eeuw ook veel Scandinavische en Pommerse schippers de overstap naar de Danziger handelsvloot.

In 1660 telde de Danziger vloot slechts zeven schepen van boven de dertig ton. Zowel aantal als scheepsgrootte zouden de volgende jaren sterk stijgen: in 1679 waren er 27 schepen, in 1689 waren dit er 30 en in 1694 telde de vloot 70 schepen.<sup>24</sup> Deze snelle groei werd onder andere veroorzaakt door het toenemende aanbod van Poolse graan, nadat in 1660 vrede was gesloten tussen Zweden en Polen. Ook kon Danzig enigszins profiteren van de gestegen Westeuropese vraag naar hout, nodig voor de bouw van oorlogsschepen.

Belangrijker waren evenwel de politieke ontwikkelingen in West-Europa en de resulterende machtsstrijd. Omdat schepen uit Danzig als neutraal golden, kon de vaart op met name Frankrijk grotendeels overgenomen worden van de Westeuropese schepen. Van 1680 tot 1690 vonden in totaal 57 reizen van een Danziger schip naar een Franse haven plaats, terwijl dit aantal tijdens de volgende tien jaren opliep tot ruim 160. Door het conflict tussen Frankrijk en de Augsburgse Liga en de bijkomende blokkade door de Republiek en Engeland, was Frankrijk voor de leverantie van hout en graan sterk afhankelijk van neutrale schepen, die als retourvracht zout en wijn vervoerden. De vaart van Danzig op de Republiek nam ook sterk toe: van 1681 tot 1690 vonden totaal 36 reizen plaats, in de jaren 1691 tot 1700 waren dit er 196. Uit de STT komt een zelfde beeld naar voren; in de jaren 1691-1700 voer de helft van alle schepen, komend van Danzig, onder de eigen vlag.<sup>25</sup> Tijdens het voorgaande decennium was dit nog maar een kwart.

De aan het eind van de zeventiende eeuw snel groeiende handelsvloot van Danzig werd grotendeels door in het buitenland geboren schippers gevaren. Voor het jaar 1694 is dit nader onderzocht met behulp van de burgerboekinschrijvingen. Van de 61 schippers kwamen er slechts vier van oorsprong uit Danzig of directe omgeving. Van enkelen is de herkomstplaats onbekend, doch de overgrote meerderheid bleek eerste generatie immigrant te zijn (bijlage 2). Vooral de neutraliteit van de vloot van Danzig bevorderde de groei, die met name vanaf 1689 duidelijk waarneembaar is. In 1697 kwam het evenwel tot een conflict met Frankrijk, omdat het stadsbestuur niet de Franse kandidaat, maar de Saksische keurvorst steunde als gegadigde voor de Poolse troon. De bloeiende zeevaart op Frankrijk stortte in: van 1698 tot 1700 vertrokken slechts twee Danziger schepen met een bestemming in Frankrijk. De neergang van de handelsvaart van Danzig werd behalve door de Franse represailles

vooral veroorzaakt door het einde van de Negenjarige Oorlog en de onveiligheid van de Oostzee tijdens de grote Noordse Oorlog (1700-1721).

### De schipper en zijn bemanning

Uit Nederlandse bronnen blijkt dat schippers, vaak samen met hun vrouw, daadwerkelijk naar Danzig verhuisden. In Stockholm was het overbrengen van vrouw en eventuele kinderen verplicht, maar in Danzig werd dit in ieder geval niet geëist bij de verlening van het burgerrecht. Toch blijkt uit het lidmatenboek van de Hervormde kerk van Oost-Vlieland dat onder anderen Peter Janssen, Jan Cornelissen Geweldt en Peter Jantzen Groot samen met hun vrouw naar Danzig vertrokken.<sup>26</sup> Soms reisde de vrouw later haar man achterna. Vanuit Vlieland werden overigens ook attestaties verleend aan schippersechtparen vertrekkend naar bijvoorbeeld Kopenhagen, Koningsbergen en Stockholm.<sup>27</sup> Opvallend is dat na 1698 velen naar Vlieland terugkeerden, omdat in den vreemde geen werk meer was. In de STR duiken de schippers dan ook weer op als rasechte Vlielanders.<sup>28</sup> Ook naar Stockholm geëmigreerde schippers keerden op den duur naar hun geboorteplaats terug, zoals bijvoorbeeld Cornelis Tijssen naar Vlieland en Jan Tijmmessen naar Medemblik.<sup>29</sup> Ook enkele in de STR als Zweeds schipper voorkomende Nederlanders keerden na 1700 terug naar de Republiek. In een grote verscheidenheid van archivalia zijn aanwijzingen te vinden omtrent de verhuizingen van Nederlandse schippers. Zo zijn voor Ulcke Gerrith in mei 1697 verklaringen opgesteld voor de reders en kooplieden van het schip *Das Wappen von Danzig*, waarin terloops over de schipper wordt vermeld: 'Er ist auff Flielandt gebohren aber in seiner Kindheit, da er kaum 5 oder 6 Jahr alt gewesen, mit seiner Eltern auss Holland hier nacher Danzig gekommen'.<sup>30</sup> Toen een andere Danziger schipper uit Danzig, de reeds genoemde Peter Jantzen Groot, moeilijkheden kreeg tijdens een reis naar Frankrijk, gaf

hij na afloop hierover een verklaring af, niet in het Duits, maar in het Nederlands.<sup>31</sup> Vooral bij kapingen, het al dan niet terecht schenden van de Danziger neutraliteit, was de 'ware' herkomst vaak een twistpunt. Bij een aanhouding lijkt de twijfel over het nieuw verworven Danziger burgerrecht groot, zoals bijvoorbeeld tijdens de inbeslagname van het schip *Anna Maria*. Volgens de resoluties van de Staten-Generaal werd het schip 'gevoert by schipper Johannes Reyners, geboortigh van het eylandt der Schelling, doch sustinerende te wesen burger van Dantzick'.<sup>32</sup>

Aan gegevens over de herkomst van de bemanning is veel moeilijker te komen, vooral omdat het lagere scheepsvolk geen burger hoefde te zijn en de overheid het niet registreerde, zoals in Stockholm het geval was. Afgaand op de namen van het scheepsvolk voorkomend in attestaties lijkt het dat hooguit een deel van de bemanning eveneens van Nederlandse afkomst was. Bijvoorbeeld de bemanning van Heij Abelssen lijkt voor een deel Nederlands, te weten stuurman Adrian Gillis en matroos Thecke Ajés, en voor een deel afkomstig van elders, zoals kok Bartel Hartwich en matroos Hanss Karsten.<sup>33</sup> Toch moet het ook voorgekomen zijn dat de meerderheid van de bemanning wel uit Nederland afkomstig was. Dat valt onder meer af te leiden uit verklaringen van kapers die schepen uit Danzig aanhielden. Het schip *De Steene Sluijs* werd in 1691 door Zeeuwen opgebracht met als rechtvaardiging dat schipper Adriaen Voshol ondanks het plakkaat van 8 april 1689 in vreemde dienst was getreden. 'Ende dat oock het volck op het voorschreven schip, immers voor het meerendeel hier te lande is aengeworven'.<sup>34</sup> Voshol zelf was een geboren Vlaardinger en pas enkele jaren later werd hij officieel burger van Danzig.

In 1702 werd pas weer één Nederlander ingeschreven in het burgerboek, in 1704 twee en met dergelijke tussenposen kwamen in de achttiende eeuw soms nog Nederlanders zich in Danzig vestigen. Met andere woorden, toen in 1697 de zeevaart van Danzig inzakte

en er aan de Negenjarige Oorlog een einde kwam was er geen behoefte meer aan nieuwe zeelieden om de handelsvloot te bemannen. Voor veel Nederlandse schippers was bovendien de overstap naar een Danziger schip tijdelijk, noodgedwongen door de oorlog. Na 1697 keerden daarom velen terug uit Danzig en ook uit de andere Baltische steden.

#### *Nederlandse schippers op de vloot van Stockholm, 1685-1700*

Voor het onderzoek naar de migratie van Nederlandse schippers kan in Stockholm ook gebruik gemaakt worden van de burgerboeken. De gevolgde inschrijvingsprocedure was in de Zweedse hoofdstad echter veel beknopter dan te Danzig: in chronologische volgorde werden de namen en de beroepen van de nieuwe burgers genoteerd, maar niet hun plaats van herkomst.<sup>35</sup> Dit gemis kon worden ondervangen door onderzoek in de protocollen van het handelscollege waar de buitenlandse schipper zijn verzoek tot burgerrecht indiende.<sup>36</sup> Zulks geschiedde in gezelschap van twee borgen; geboortebrieven lijken niet te zijn gebruikt. De datum van inschrijving in het burgerboek stemt meestal overeen met die in het protocolboek, zodat op deze manier de schipper én zijn geboorteplaats kan worden teruggevonden. Bovendien werd bij de inschrijving in de protocolboeken regelmatig vermeld op welk schip de nieuwe burger vroeger voer, danwel zou gaan varen. Met behulp van al deze gegevens werd de lijst van Nederlandse schippers op de Stockholmsche vloot samengesteld (bijlage 3).

#### *Berichten van Christiaan Rumpf*

De Nederlandse resident in Stockholm, Christiaan Constantijn Rumpf, schreef tijdens zijn ambtsperiode (1674-1706) ongeveer eens per week een brief naar Den Haag.<sup>37</sup> De Staten-Generaal kwamen zo niet alleen op de hoogte van de diplomatieke en politieke zaken, maar ook van het scheepvaartverkeer op Zweden. Ook een aantal van deze berichten werden gebruikt bij het onder-

zoek naar de overstap van Nederlandse schippers, hun gezinnen en de scheepsbemanning naar Stockholm. In de zomer van 1691 schreef Rumpf: 'Seeker wel bekent schipper, Opperdoes, langens tydt als uwer Hoog Mogende onderdaen heen en weer van Amsterdam en elders op dese stadt gevaeren hebbende ... heeft sigh voor wyenigh daegen alhier laeten naturaliseren en vertrekt met syn lyff eerstdaeghs naer Amsterdam om aldaer voor syne Sweetsche reders een nieuw schip in te koopen'.<sup>38</sup> Vanaf de herfst van 1689 kwam de migratiestroom uit Nederland goed op gang om na 1695 weer weg te ebben. Gedurende diezelfde tijd zijn geregeld verwijzingen hiernaar te vinden in zijn veelal kleurrijke brieven. Haast terloops meldt Rumpf dan - wanneer schepen de thuishaven Stockholm binnenlopen - dat de schipper en het scheepsvolk van Nederlandse afkomst zijn.<sup>39</sup> Blijkbaar was dit voor zowel de resident als de Staten-Generaal een bekend gegeven.

Over de migratie schreef Rumpf in het voorjaar van 1693 wat uitvoeriger naar aanleiding van de bouw van twee handelsschepen te Zweden 'welke nieuwe schepen met Hollandsche schippers, onderdanen van uwe Hoog Mogende (die sig hier komende laten naturaliseren en daerenboven haer familien uit Holland moeten overbrengen) versien werden. Gelyk dan de meeste en voornaamsten Sweetsche commercie schepen met schippers van de zelfde natie bevonden werden versien te zyn, om dat reders haer rekening daer by beter vinden, en sig op dier gelyke schippers beter kunnen verlaten als op andere'.<sup>40</sup> Twee delen van dit citaat behoeven toelichting.

Sinds 1 juli 1690 was het voor gehuwde schippers verplicht hun vrouw mee te laten verhuizen, als zij nog niet in Stockholm woonden. Bij menigeen ging dit niet van ganser harte en bijvoorbeeld Cornelis Johanson Schielvisch moest in 1692 zelfs gedreigd worden met een boete van 400 zilverstukken, indien hij niet binnen vier maanden zijn



Penning met de afbeelding van C.C. Rumpf, door Arvid Karlsteen in 1677 gemaakt. Foto en collectie: Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet, Leiden.

vrouw en kinderen liet overkomen. Adriaan Foppes werd in 1701, samen met negen anderen, bij het stadsbestuur op het matje geroepen om aldaar uit te leggen waarom zijn vrouw niet in Stockholm woonde. Zij was toevallig, evenals de echtgenotes van Gabriel Poulson en Peter Boon, juist onderweg luidde het verweer.<sup>41</sup> Ook uit kerkboeken wordt duidelijk dat naar Stockholm gemigreerde schippers aldaar kinderen lieten dopen, met attestatie vanuit Nederland inkwamen, dan wel na 1698 weer vertrokken.<sup>42</sup>

De Amelander schipper Pieter Gerbrandson Rotgans verkreeg in juni 1691 het burgerrecht onder de voorwaarde dat hij zijn vrouw en kind zo snel mogelijk uit de Republiek moest laten overkomen. Dat dit gebeurde, blijkt uit het feit dat Rotgans in de STR als afkomstig uit Stockholm en derhalve tussen de andere Zweden werd geregistreerd. Een en ander kan worden gestaafd aan de hand van het volgende: schipper Rotgans vroeg aan zijn reders of zijn vrouw eens mee mocht op een reis richting Spanje, zodat zij op de heenweg op Ameland aan land kon gaan om een erfeniszaak te regelen. Op de terugreis wilde

Rotgans zijn ega dan weer oppikken.<sup>43</sup> Niet alleen in Nederland geboren schippers, maar ook anderen maakten de overstap naar de vloot van Stockholm (bijlage 4). Maar, zoals blijkt uit de lijst schippers uit 1694, was het Nederlandse aandeel relatief wel erg groot. Wat dat betreft lijkt Rumpf gelijk te hebben met zijn bewering dat Nederlandse schippers bijzonder geliefd waren. Daarnaast speelde de enorme vraag naar zeelui een rol, hetgeen wellicht mede een verklaring is voor de overstap van zoveel schippers.<sup>44</sup> Daar komt nog bij dat Zweden, evenals Danzig, neutraal bleef tijdens de Negenjarige Oorlog. Terwijl we over herkomst van zeelui op de vloot van Danzig vrijwel niets wisten, is over de nationaliteit van de bemanning van de vloot van Stockholm juist veel bekend. Vanaf 1691 gold namelijk voor schippers dat ze verplicht waren, in de woorden van Rumpf, 'voor de magistraat deser stadt het eygentlyck getal en de naemen van haer boots-volck op te geeven'.<sup>45</sup> De herkomst van alle opvarenden, van stuurman tot scheepsjongen, diende te worden vermeld. Ook indien een buitenlands schip voor Stockholmse handelslieden voer, was de schipper hiertoe verplicht. Zo voer Zivert Ockes uit Riga met negen zeelui, van wie de stuurman en bootman afkomstig waren uit Warns, de timmerman uit Stavoren en de scheepsjongen uit Molkwerum.<sup>46</sup> Met name het aantal Nederlandse stuurlieden op de totale Zweedse, of beter, Stockholmse handelsvloot is opvallend groot. Op de schepen met een uit de Republiek afkomstige schipper waren vrijwel altijd enige bemanningsleden afkomstig uit het land en veelal de directe omgeving van herkomst van de schipper. Aldus is onderzoek naar de herkomst van de bemanningsleden heel goed mogelijk. In het kader van dit artikel zullen we het echter bij een enkel, makkelijk tot de verbeelding sprekend voorbeeld houden. De op Texel geboren Cornelis Buttermann en Jacob Isackson voeren in 1694 met onder hun bemanningsleden zes respectievelijk vier Texelaars én nog

enkele andere Nederlanders.<sup>47</sup> Een soortgelijke samenstelling van de bemanning kwam veel vaker voor en kan zelfs worden gebruikt als indicatie voor de herkomst van de schipper. Waarschijnlijk was Tunnis Schielvisch afkomstig van Texel, omdat het Nederlandse deel van zijn bemanning op Texel zelf of in de kop van Noord-Holland geboren was.<sup>48</sup> Aangezien de bemanning per reis werd aangenomen, wisselde de samenstelling telkens sterk. In maart 1694 voer Reyncke Wijbrantz met een zevenkoppige bemanning, van wie er zes afkomstig waren uit Molkwerum. In augustus van dat zelfde jaar waren van de nu zes man vier geboren in Molkwerum, één in Amsterdam en één in Danzig.<sup>49</sup> Alleen de hoogbootsman Sipke Wybrandt maakte beide reizen mee.

*Reval, Stade, Glückstadt en de kapingen*

In het voorgaande hebben we met behulp van de burgerboeken van Danzig en Stockholm de overgang van Nederlandse schippers naar deze twee steden geschetst. Gebruikmakend van deze methode kan ook de migratie naar andere steden aangetoond worden. De burgerboeken van het Zweedse Landskrona zijn ooit eens vluchtig bekeken door J. Römelingh. In de jaren 1666-1668 wisselden onder anderen drie Vlielanders hun burgerrecht in voor dat van deze plaats.<sup>50</sup> Pas na nader onderzoek van met name Zweedse en Deense burgerboeken zal de totale migratie van schippers duidelijk worden.<sup>51</sup> Met de bestudering van de in druk verschenen burgerboeken van Reval en Glückstadt is hiermee een voorzichtig begin gemaakt. Het in 1933 uitgegeven burgerboek van Reval bevat gegevens over de periode 1624-1710. Gedurende deze gehele periode zijn slechts een tiental Nederlanders naar Reval verhuisd, echter allen (op één na) verhuisden juist in de jaren 1691-1696/97. Helaas zijn de inschrijvingen niet altijd volledig (bijlage 5). In het burgerboek van het toentertijd Deense Glückstadt werden in 1690 en de eerste helft van 1691 opvallend veel schippers afkomstig

Inkom Rijndt Wijbrants skieppare på skieppeth Pelican hemma här i staden, som nu i Herrans namn sade sig wara sinnad gå herifrån till Amsterdam, angifwandes alt sitt skieppfolk med hwilka han för resan accorderat hafwer som follier Styrman Clas Theykes hemma i Molquern F 82, Timmerman Aucke Seyes hemma ibidem 100, Högbotzman Sipcke Wijbrandt hemma ibidem 66, Kocken Potte Eijdsis hemma ibidem 60, Anders Roloffson hemma i Amsterdam F 50, gässen Simon Winckler hemma i Dantzick 16

Inschrijving van Rijndt Wijbrants en zijn scheepsvolk. 'Inkom Rijndt Wijbrants skieppare på skieppeth Pelican hemma här i staden, som nu i Herrans namn sade sig wara sinnad gå herifrån till Amsterdam, angifwandes alt sitt skieppfolk med hwilka han för resan accorderat hafwer som follier Styrman Clas Theykes hemma i Molquern F 82, Timmerman Aucke Seyes hemma ibidem 100, Högbotzman Sipcke Wijbrandt hemma ibidem 66, Kocken Potte Eijdsis hemma ibidem, Anders Roloffson hemma i Amsterdam F 50, gässen Simon Winckler hemma i Dantzick 16'. Bron: Stadsarchief Stockholm, inv.nr. 102, A I, 29 augustus 1694, 218-219.

uit Rotterdam ingeschreven, maar slechts één Fries en niemand van de Waddeneilanden. In 1687 werd één Nederlandse schipper burger in Glückstadt, de volgende twee jaren geen enkele, maar vanaf februari 1690 was er plotseling sprake van een 'hausse'. Opvallend is dat vrijwel alle nieuwe burgers schippers waren en dat bij de inschrijving tevens de naam en de grootte van het te varen schip werden genoteerd. De verhuizingen zijn slechts tot de zomer van 1691 goed na te gaan, want daarna werd kennelijk volgens een andere inschrijvingsprocedure gewerkt.

In de periode februari 1690 tot juli 1691 werden in totaal 25 Nederlandse schippers burger, tenminste als we ook de Westfries Vibrant Petersen meetellen, die voordien burger van Trondheim was.<sup>52</sup> De handelsvaart van de tijdens de tweede helft van de zeventiende eeuw Zweedse stad Stade is beschreven door C. Tiedemann. De periode van de Negenjarige Oorlog noemt hij toepasselijk de 'Dritte Periode der Ausweichschiffahrt'.<sup>53</sup> Voor schippers uit Hamburg, maar ook uit de Republiek was een pas uit Stade een manier om de blokkade van de

Franse havens te omzeilen. Zo voeren er in 1694 in totaal 83 schippers met een dergelijke pas. In februari 1690 verwierf Johan Schutte uit Hoorn zo'n zeepas en tot 1697 volgden nog een twintigtal, vooral Hollandse collega's. Volgens Tiedemann ging het echter meer om het wisselen van de scheepsvlag dan om daadwerkelijke verhuizingen van schippers. Zo blijkt de Amelander Jacob Dreyer, geregistreerd als schipper van Stade, op weg van Amsterdam naar Koningsbergen in de STR te gelden als afkomstig uit Zweden.

De gegevens van de verscheidene Nederlanders die tijdens de Negenjarige Oorlog in de burgerboeken van Reval en Glückstadt werden ingeschreven, zijn helaas nogal summier. Hoe dat ook zij, de tendens is onmiskenbaar waarneembaar dat de 'echte' Nederlandse schippers werden verdrongen door collega's uit tijdens de oorlog neutrale gebieden, collega's echter met een duidelijk Nederlandse achtergrond.

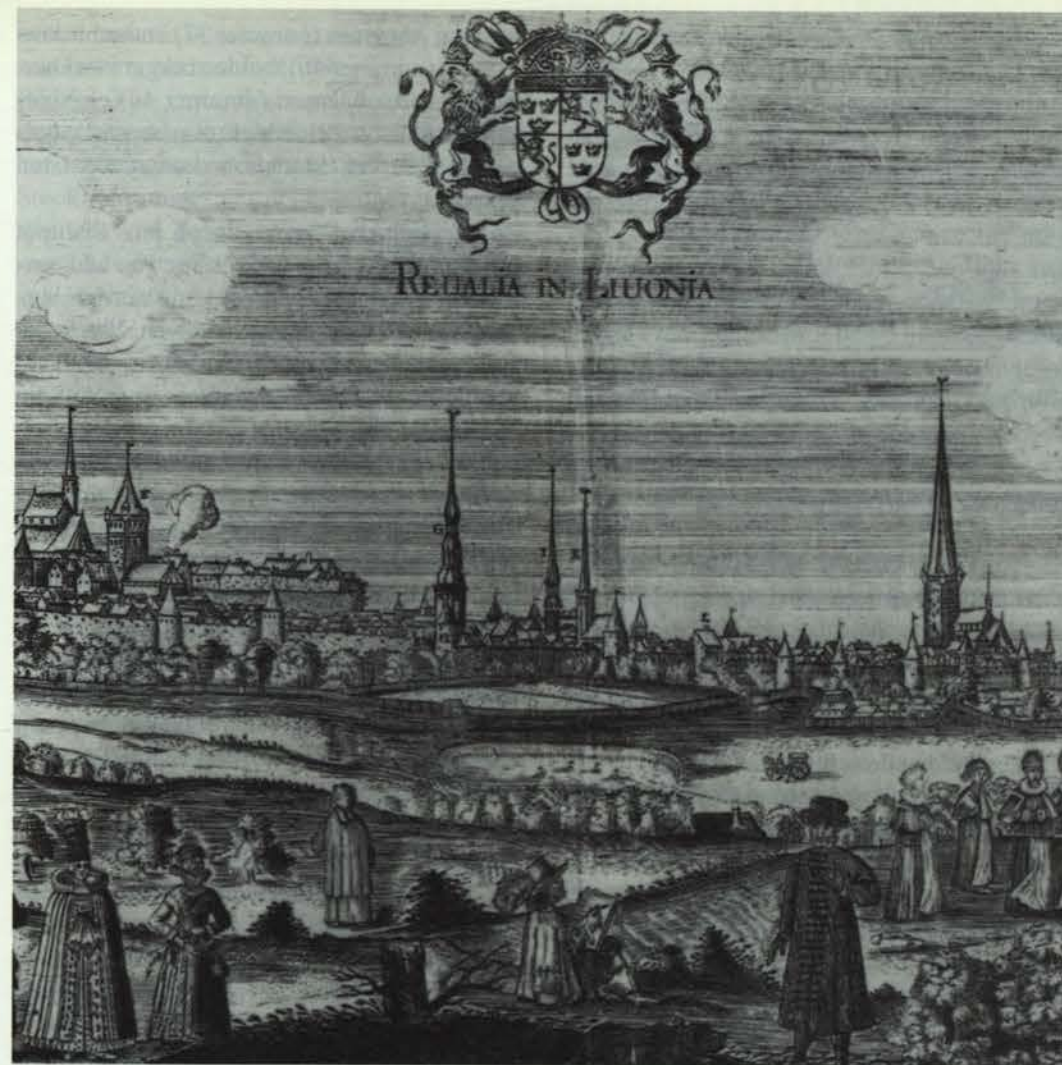
Zoals reeds hiervoor werd gemeld, betroffen de door Bromley gebruikte archivalia vooral kapingen. Het materiaal is derhalve niet primair bedoeld geweest om verhuizingen van schippers te registreren. Dat wil overigens niet zeggen dat deze bronnen van geen enkel nut voor ons onderzoek zijn geweest. Immers, na aanhouding van een schip ontbrandde niet zelden een juridische strijd over de nationaliteit van het schip, de lading, de reders en dergelijke meer. Echter, het heeft er alle schijn van dat juist de nationaliteit van schipper en bemanning van secundair belang was. Slechts één van de vijf redenen voor het enteren van *The Castle of Helsingburg* door Engelse kapers in 1672 was volgens hen 'for being navigated by a Dutch skipper and some Dutch seamen'.<sup>54</sup> Ter verdediging werd evenwel aangevoerd dat de bewuste schipper, Meindert Cornelisson, burger was van Helsingborg en daar samen met zijn gezin ook daadwerkelijk woonde. Hendrick Garretson, woonachtig naar eigen zeggen in Stockholm, trof een zelfde lot. Ook hij verdedigde zich met het argument dat hij samen met zijn vrouw reeds lang geleden uit Enkhuizen was

verhuisd. Dat hij zijn Westfriese wortels nog niet was vergeten, moge blijken uit de mededeling: 'hee had a little flagg or vandle off Enckhusen aboard when hee was sized'.<sup>55</sup> Op dit schip bevond zich overigens ook een gedeeltelijk Nederlandse bemanning, een verschijnsel dat we al vaker hebben kunnen waarnemen.

Ofschoon tientallen Danzigers en Zweden door Nederlandse kapers werden aangehouden, speelde in die gevallen de nationaliteit van de schipper zelden een rol. Neutraliteit werd in principe gerespecteerd, al duurde het vaak maanden voor een opgebracht schip weer werd vrijgegeven. Tijdens de afwikkeling van een dergelijke zaak komen we de naam van de schipper, zijn huidige en vroegere woonplaats en dergelijke meer, inderdaad wel eens tegen, maar omdat deze gegevens zelden de reden tot kaping waren, zijn dergelijke vermeldingen hooguit terloops.<sup>56</sup> Uitzonderlijk is in dat opzicht een lijst uit circa 1700 van door Franse kapers aangehouden Zweedse schepen. Op deze lijst staan onder andere het geboorteland van de schipper en het land waar het schip gebouwd was, vermeld. Een en ander zou er op kunnen duiden dat een ruime opvatting bestond over wat al dan niet als vijandelijk werd aangemerkt.<sup>57</sup>

#### *De bijlagen*

Van januari 1689 tot 1700 verhuisden zeker 65 Nederlandse schippers naar Danzig, waar ze in het burgerboek werden ingeschreven (bijlage 1). Van enkele van hen kon aangetoond worden dat zij voor hun verhuizing nog als Nederlander door de Sont voeren - althans volgens de STR van 1688. Het grootste deel van de schippers maakte de overstap naar een Danziger schip; aan de hand van twee door Groth samengestelde lijsten en een andere uit 1694 kan dat worden vastgesteld.<sup>58</sup> Betrekken we de passages van Danziger schepen uit de STR van 1695 in ons onderzoek, dan wordt duidelijk dat vrijwel alle migrerende schippers gezagvoerder op een Danziger handelsschip werden.



*Gezicht op Reval. Ets van Adam Olearus (circa 1630). Bron: 'Vermehrte Moscowitische und Persianische Reisebeschreibung 1671'.*

Na de Negenjarige Oorlog keerden meerdere schippers naar hun land van herkomst terug, ofschoon dat slechts van een twaalfstal met zekerheid kon worden vastgesteld. Dit deel van het onderzoek werd verricht door vergelijking van onze onderzoeksresultaten met de lijsten van schippers uit de periode 1700 tot en met 1710, zoals die zijn samengesteld door P.C. van Royen.<sup>59</sup> Voorts zijn steekproefgewijs enkele kerkelijke lidmatenregisters bestudeerd. Omdat lang niet alle op de Oostzee varende schippers in een notariële

akte voorkomen en omdat systematisch grootschalig genealogisch onderzoek voornog ontbreekt, zullen ongetwijfeld veel meer dan de hier genoemde twaalf schippers zijn teruggekeerd.

In het burgerboek van Stockholm werden tussen 1685 en 1700 ruim 90 Nederlandse schippers ingeschreven. Het merendeel van hen, dat wil zeggen 81, verhuisde naar Stockholm tussen najaar 1689 en najaar 1695 (bijlage 3). Ook hier kan slechts van een gering aantal aangetoond worden dat zij voor het vertrek

naar Stockholm als Nederlander de Sont passeerden. Wel wordt duidelijk dat de in Nederland geboren schippers massaal dienst deden op de handelsvloot: gebaseerd op de Stockholmse schepenlijst uit 1694 en 1698 en de STR uit 1695 kan geconcludeerd worden dat ruim 2/3 van de 94 geëmigreerde Nederlanders op een Stockholms schip kwam te varen.<sup>60</sup> Door meerdere schepenlijsten en andere jaren uit de STR te bestuderen kunnen zeker nog meer van oorsprong Nederlandse schippers op een Zweedse vrachtaarder worden opgespoord. Na de Negenjarige Oorlog keerde in ieder geval een tiental schippers terug naar de Republiek.

De Stockholmse schepenlijst uit 1694 geeft o.a. ruim 170 namen van grotere handelsvaartuigen en meestal de naam van de schipper (bijlage 4). Met behulp van de burgerboeken en de protocollen van het handelscollege lukte het van een groot aantal schippers de plaats van herkomst te vinden. Evenals in Danzig hadden de schippers vaak het burgerrecht verworven gedurende de Negenjarige Oorlog en bleken zij voor het merendeel uit de Republiek afkomstig te zijn.

Bijlagen 1 en 3 zijn bedoeld als overzicht van de schippers die migreerden. Als basis voor deze bijlagen dienden de inschrijvingen in de respectievelijke burgerboeken. Bovendien wordt in deze bijlagen zo mogelijk aangegeven dat zij voordien als Nederlandse schippers door de Sont voeren en nadien werden geregistreerd als schipper afkomstig uit Danzig of Stockholm. Dat deze schippers daadwerkelijk dienst deden op een schip uit één van beide steden kan worden geconcludeerd op basis van de lijst schepen uit 1694 en 1697-98. Ten slotte is nog informatie opgenomen uit de periode rond 1700 om na te gaan of een schipper naar Nederland terugkeerde. In de bijlagen 2 en 4 vinden we de herkomst van de schippers op de handelsvloot van Danzig dan wel Stockholm. Aldus blijkt dat het merendeel uit migranten bestond.

Ter verduidelijking van een en ander zullen

we Heij Abelssen (nummer 37) en Jacob Jans Plantijt (nummer 46), beiden burger van Danzig, en Dirck Meesen (nummer 44) en Volcker Cornelison Peinappel (nummer 52), beiden burger van Stockholm, de revue laten passeren.

Zowel Heij Abelssen als Jacob Jans Planteijt werden in 1693 met vermelding van hun oorspronkelijke plaats van herkomst in het burgerboek van Danzig ingeschreven. Van beide schippers is ook de geloofsbrief bewaard gebleven. In 1688 voer Planteijt door de Sont in oostwaartse richting en werd hij geregistreerd tussen een groep van 515 Nederlanders met als nummer 485. Op de terugweg vinden we hem tussen een groep van 499 Nederlanders met als volgnummer 465. In beide gevallen gaf deze schipper op dat hij van Egmond afkomstig was. In 1693 treffen we Abelssen en Planteijt eveneens in de STR aan, maar dan als afkomstig van Danzig. Abelssen in een groep van 123 Noordduitsers zelfs vijf maal en in een andere groep van 193 Noordduitsers nog eens twee maal. Planteijt vinden we ook in deze laatste groep terug en wel als nummer 124. In de schepenlijst uit 1694 (bijlage 2) vinden we Planteijt ook terug, onder nummer 48, als schipper van *Samson*, groot 170 last. Abelssen wordt niet vermeld, wellicht omdat hij juist in 1694 door Duinkerker kapers werd vastgehouden.<sup>61</sup> In de STR van 1695 zijn Abelssen en Planteijt opnieuw als Danzigers te vinden onder de in de tabel aangegeven nummers. In de schepenlijst van Groth uit 1697 komt Heij Abelssen voor (als nummer 21 en 44) met de *St. Martin* van 50 last en later met de *Libertas* van 100 last. In 1699 werd Abelssen in de STR tussen de groep van 412 Nederlanders genoteerd als nummer 220 en tussen de groep van 417 Nederlanders als nummer 62. Zijn 'hjemsted' is dan Vlieland. Blijkbaar was hij teruggekeerd naar zijn eiland van herkomst. In het lidmatenregister van de kerk aldaar werd hij in september 1700 ingeschreven als nieuw lid, ingekomen van Danzig. Ook Jacob Jans Planteijt keerde naar Nederland terug; Van Royen

noemt hem als attesterende schipper, in diens nummering als nummer 559.

Bijlage 3 is grotendeels op identieke wijze samengesteld. Dirck Meesen werd op 6 oktober 1692 ingeschreven in het burgerboek van Stockholm onder vermelding dat hij afkomstig was van Texel (volgens inventarisnummer 102 op pagina 171). Voor de inschrijving van Volcker Cornelison Peinappel geldt iets dergelijks. Beiden voeren in 1688 nog als Nederlander door de Sont. In de schepenlijst uit 1694 (bijlage 4) is Meesen terug te vinden onder nummer 14 en in de lijst uit 1698 onder nummer 11, beide keren met het schip *Swenska Leijont*. In deze laatste lijst komt ook Peinappel voor, onder nummer 41, met de *Propheten Samuel* van 220 last. Volgens de STR van 1695 en van 1699 voer Meesen nog steeds met hetzelfde schip en werd hij geregistreerd als Stockholmer. In 1699 voer Peinappel eveneens als Stockholmer door de Sont (nummer 400). De rest van het verhaal is minder duidelijk. Zo verscheen hij voor een Amsterdamse notaris als schipper van de *Profeet Samuel* maar afkomstig van Schellinkhout.<sup>62</sup> In 1702 schonk hij een doopboog aan de kerk van Schellinkhout, hetgeen het wel zeer waarschijnlijk maakt dat hij inmiddels uit Zweden naar de Republiek was teruggekeerd.<sup>63</sup>

Zoals uit het geval van Peinappel blijkt, is soms moeilijk te bepalen waar de schippers nu echt woonden. Daarom ook zijn, voor zover mogelijk, in beide bijlagen allerlei aanvullende gegevens opgenomen. Zo vinden we hier mededelingen omtrent de registratie van de schipper, over zijn thuishaven, over zijn terugkeer naar de Republiek en dergelijke meer.

Voor de bestudering van de migratie van schippers naar Danzig en Stockholm kon gebruik worden gemaakt van de inschrijvingen in de burgerboeken. Indien dergelijk bronnenmateriaal niet voorhanden is, hoeft dat nog niet te betekenen dat er geen andere methoden zijn om dit verschijnsel nader te bestuderen. Uit vergelijking van Nederland-

se met buitenlandse namen van schippers in de STR blijkt dat juist rond de Negenjarige Oorlog vele veranderingen in de opgave van de 'hjemsted' plaatsvonden.

Bijlage 6 is resultante van een andere methode om achter de migratie van schippers te komen. Als steekproef werd één van de twee groepen Zweden uit de STR van 1695 - de groep van 617 - gelegd naast de bijlagen van Van Royen. De Stockholmers hebben we buiten beschouwing gelaten. Een aantal opvallende namen uit de STR, zoals bijvoorbeeld Jan Pietersz Vader en Pieter Teunisz de Hond uit Riga, duiken op in de lijst van Van Royen. Vermoedelijk gaat het hier om van oorsprong Nederlandse schippers die rond 1700 inmiddels waren teruggekeerd naar de Republiek. Door uit meerdere jaren de Balten of Scandinaviërs te vergelijken met de opgaven uit de bijlagen van Van Royen kan bijlage R.2 moeiteloos uitgebreid worden. Voorlopig hebben we het bij deze ene steekproef gelaten.

Alleen al met behulp van deze 'snelle' methode kan de migratie van schippers worden aangetoond. Zelfs de beperkte steekproef zoals uitgevoerd voor bijlage 6 wijst reeds op emigratie van schippers naar bijvoorbeeld Riga. Toch gaat alleen al voor de zekerheid onze voorkeur uit naar de wat moeizamer methode die als basis het gebruik van de inschrijvingen in de burgerboeken heeft. Immers, om er achter te komen of Douwe Dircksen die in 1699 als schipper uit Riga door de Sont voer, dezelfde is als Douwe Dircksen die Van Royen noemt<sup>64</sup>, moet aanvullende informatie gezocht worden. Een zelfde probleem duikt op bij de veranderingen in de plaats van herkomst van de schippers; indien een schipper geen familienaam heeft, doch slechts een voornaam en een patroniem, kan wisseling maar al te makkelijk verwisseling worden.

#### Besluit

Aan het begin van dit artikel werd reeds opgemerkt dat juist schippers afkomstig uit de Republiek gemakkelijk van domicilie ver-



Estse postzegel uit het interbellum met gezicht op Reval.

anderden. Aldus kan een deel van de afname van de Nederlandse en de toename van de Scandinavische en neutrale passages door de Sont worden verklaard. In die zin is dit verschijnsel wellicht van belang voor de gaande discussie over de economische ontwikkeling van de Republiek aan het einde van de zeventiende eeuw. Zo signaleerde J.A. Faber een achteruitgang van de graanaanvoer uit het Oostzeegebied in de tweede helft van de zeventiende eeuw. Hij concludeert onder meer 'dat het relatieve aandeel van de Nederlanders in de Sontvaart verminderde ... en het ligt dan ook voor de hand dat wanneer die graanaanvoer daalt, dat vooral zijn neerslag vindt in het Nederlandse aandeel in het geheel van de Sontvaart'.<sup>65</sup> Uit publikaties van F. Snapper blijkt echter dat, zeker gedurende de Negenjarige Oorlog, de Amsterdamse graanimport niet afnam.<sup>66</sup> Gezien de 'overstap' van veel Nederlandse schippers naar een Baltische stad zou dit verschijnsel mede een verklaring kunnen zijn zowel voor de terugloop van het aandeel van de Republiek in de Sontvaart als het tegelijkertijd constant blijven van de Amsterdamse graanimport.

Tevens zou het verschijnsel wellicht uitkomst kunnen bieden in de discussie over de ontwikkeling van de Noordhollandse scheepvaart als bron van werkgelegenheid in de loop van de zeventiende eeuw. 'Op basis van de



Poolse postzegel van 25 zloty waarop een zeventiende-eeuws gezicht op Danzig.

krimpende aantallen doorvaarten van Noordhollandse schippers door de Sont nam [A.M.] Van der Woude aan dat dus het aantal schippers uit Noord-Holland afnam. Ervan uitgaand dat een schipper het merendeel van zijn bemanning uit de naaste omgeving betrok, gebruikte Van der Woude het aantal doorvaarten van Noordhollandse schippers door de Sont als een 'barometer' voor het belang van de vrachtvaart als bron van werkgelegenheid in dit gebied. Verdwijnen de schippers, dan verdwijnen de zeelui.<sup>67</sup>

De verdwenen Noordhollandse schippers lijken echter weer op te duiken als onder andere Danzigers of Stockholmers (bijlage 1). Maar liefst twintig naar Danzig verhuisde schippers waren oorspronkelijk afkomstig uit Noord-Holland. In het geval van de vloot van Stockholm waren dat er zelfs 39 (bijlage 3). Wat betreft de samenstelling van de bemanningen van deze 'Danziger' en 'Stockholmer' schepen werd reeds geconstateerd dat een deel van het scheepsvolk nogal eens afkomstig was uit de oorspronkelijke plaats van herkomst van de schipper. Naast Noordhollanders en Friezen voeren er op de handelsvloot van Stockholm in totaal negen van Texel afkomstige schippers. Uit Medemblik kwamen in totaal vier schippers naar de Zweedse hoofdstad en over hun bemanning in 1694 is het volgende bekend: Pieter Pieterse de Jongh voer met een stuurman van Vlieland,

Johan Tijmenson had een stuurman uit Hindeloopen en een hoogbootsman uit Vlissingen. Ewout Hillebrandtson had als bemanningsleden een stuurman uit Texel, een timmerman kwam uit Medemblik, een bootsman en hoogbootsman uit Callantsoog en een 'kajuitwachter' uit Holland.<sup>68</sup> In 1691 voer hij zelfs met een volledig Noordhollandse bemanning.<sup>69</sup> Van de vierde schipper, Cornelis Opperdoes, zijn helaas geen gegevens bekend. Een vergelijkbare samenstelling van

de bemanning is terug te vinden aan boord van andere Zweedse schepen. Overigens blijkt ook uit de Amsterdamse notarisakten dat meerdere malen Nederlandse bemanningsleden dienst deden op Scandinavische of Baltische schepen. Zo weten we dat in 1694 de schippers Aloff Cramers uit Stockholm en Crijn Joppes van der Zee uit Narwa een gedeeltelijk Nederlandse bemanning in dienst hadden.<sup>70</sup>

## Noten

\* Het onderzoek te Gdańsk was mogelijk dankzij een beurs van de Poolse Academie van Wetenschappen na bemiddeling van het NUFFIC te 's-Gravenhage. Een reisbeurs voor onderzoek te Stockholm werd beschikbaar gesteld door het NWO te 's-Gravenhage.

1. J.S. Bromley, 'The North Sea at Wartime (1688-1713)' in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden (BMGN)* 92 (1977) 270-299, aldaar 282.
2. Idem, 273.
3. N.E. Bang en K. Kors, *Tabeller over skibsfart og varetransport gennem Øresund, 1661-1783* (Kopenhagen/Leipzig, 1930) I, xviii.
4. Idem, 28, 34.
5. Omtrent de eerder genoemde STR en STT zie: P.C. van Royen, 'De sleutels van de Sont terug in Amsterdam' in: *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis (TvZ)* 9 (1990) 103-107. De 'hjemsted' in de STR en die in het bevrachtingscontract kunnen eveneens van elkaar verschillen. Een verklaring daarvoor is nog niet te geven. Zie: P.H. Winkelman, *Bronnen voor de geschiedenis van de Nederlandse Oostzeehandel in de 17e eeuw* ('s-Gravenhage, 1977) II, xxix-xxx.
6. S. Hart, 'Rederij' in: *Maritieme geschiedenis der Nederlanden (MGN)* II (Bussum, 1977) 124. Hart beschrijft het verschijnsel als een zwendel met scheepspapieren. J.R. Bruijn, 'Zeevarenden' in: *MGN* III, 184. Bruijn wijdt hieraan slechts vier zinnen. Door te verhuizen hoefde een schipper soms een bepaalde tol niet te betalen. Zie: T. Marseille, *Wat tolboeken vertolken. Koophandel, schepen en scheepvaart op de IJssel rond 1570* (Leeuwarden, 1993) 37.
7. P. Boon, 'West Friesland and the Sound (1681-1720)' in: W.G. Heeres e.a. (eds.), *From Dunkirk to Danzig. Shipping and Trade in the North Sea and the Baltic, 1350-1850* (Hilversum, 1988) 171-189.
8. Een dergelijk verschijnsel constateerde W.E. Minchinton al eerder: 'most of the Amsterdam masters appear to have lived in small towns on the Zuiderzee and not in Amsterdam itself while some Scottish skippers seem to have lived in villages close to rather than in the main port'. W.E. Minchinton, 'The Sound Tolls: Shipping routes and revenue' in: *Proceedings of the Fifth International Congress of Maritime Museums, 1984* (Hamburg, 1985) 76.
9. De STR van 1679 zijn wat de groepen Nederlanders betreft als volgt gecodeerd: STR 1679, NI. 538, STR 1679, NI. 401, STR 1679, NI. 357, en STR 1679, NI. 416. Eerst het land Nederland (NI.), het daarop volgende cijfer geeft het totaal aantal schippers in deze groep weer. Gezien de diverse onnauwkeurigheden in de STR bleek een codering met bijvoorbeeld oost- en westwaarts niet mogelijk. STR 1679, NI. 538/69 betekent dus dat de schipper vermeld staat onder nummer 69 in de groep van totaal 538 Nederlanders in het jaar 1679. Voorbeelden van buitenlandse schippers die tussen de Nederlanders staan zijn, Peter Reuter uit Windau, STR 1679, NI. 538/69, 355; STR 1679, NI. 410/97. Staets Vogler uit Newport, STR 1679, NI. 538/230; STR 1679, NI. 410/385; STR 1679, NI. 416/169. Daniel Lange uit Stettin, STR 1679, NI. 538/533; STR 1679, NI. 416/351.
10. Bijvoorbeeld STR 1679, NI. 538/454/510; STR 1679, NI. 410/189, 236, 265; STR 1679, NI. 357/110, 126, 158, 177, 250, 281; STR 1679, NI. 416/376, 394, 395.
11. In STR 1679, NI. 538 komt twee keer nummer 366 voor, in STR 1679, NI. 410 is nummer 350 vergeten en in STR 1679, NI. 357 is nummer 101 vergeten.
12. Bij een groep uit Lübeck, Bremen, Emden en Danzig (STR 1679, DI. 75) gaat het om negen man. Tussen een groep Denen staan eveneens negen man (STR 1679, Dk. 96). Tussen een groep Engelsen staan zelfs bijna honderd Nederlanders genoteerd. (STR 1679, GB. 528, vanaf nummer

- 424 tot aan het eind gaat het vrijwel uitsluitend om Nederlanders). Omtrent de onnauwkeurigheden van de STR in vergelijking met andere bronnen, zie: Van Royen, 'Sleutels', 105.
13. In STR 1688, Nl. 547 komen geen buitenlanders voor, in STR 1688, Nl. 515 slechts drie: de nummers 7, 53 en 211. In STR 1688, Nl. 534 komen uit Bremen de nummers 85, 146, 177, 178, 221, 228, 307, 370, 424, 460, 461 en 507 en uit Emden de nummers 116, 343, 344, 345 en 508. In STR 1688, Nl. 499 staan eveneens veel schippers uit Bremen en Emden tussen de Nederlanders.
  14. In STR 1693, Nl. 652 komen uit Stade de nummers 68, 111, 127, 338, 464, 274, 504, 519, 534, 618. Uit Oldenburg komen de nummers 13, 39, 63, 196, 335, 378, 441, 463, 465, 472, 498, 616. Uit Kopenhagen komen de nummers 87, 118, 255, 312, 396, 401, 499, 521, 608, 614, 616, 624, 626.
  15. STR 1679, Nl. 410/45. Ook de Vlielanders Cornelis Cornelissen Rob was in Deense dienst maar staat bij de Nederlanders, STR 1679, Nl. 357/61. Tussen de 96 Denen staan de Nederlanders Peter Janssen Heij uit Vlieland, Claus Janssen uit Vlieland en Dirck Bockholt uit Medemblik, STR 1679, Dk. 96/13, 18, 56.
  16. STR 1679, Nl. 538/44 en STR 1679, Nl. 410/77 en als Duitsers STR 1679, Dl. 53/8. Een andere Danziger, Phoppe Ogges of Obbes staat in het zelfde jaar gerangschikt tussen de Nederlanders, Duitsers en Britten, STR 1679, Nl. 416/72, STR 1679, Dl. 53/23 en STR 1679, GB 528/63.
  17. Riksarkivet Stockholm (RAS), Lokala Tullräkenskaper, 504 nr. V.
  18. Zie: noot 9 en STR 1693, Nl. 652/30, 521; STR 1679, Nl. 345/134.
  19. STR 1688, Nl. 534/309; STR 1693, Nl. 652/30, 521; STR 1693, Nl. 345/134. Cornelis Gielsen vertrok met attestatie van Vlieland naar Kopenhagen, zie: Rijksarchief Friesland (RAF), Doop-, trouw- en begraafboeken (DTB) 745, 7 september 1693.
  20. Voor Claes Dircksz Wortel, zie: STR 1679, Nl. 410/384, STR 1679, Nl. 357/46 en STR 1688, Dl. 52/6, 37. Voor Willem Jansen Swemmer, zie: STR 1688, Nl. 515/335, STR 1688, Nl. 547/89 en STR 1688, Dl. 127/18.
  21. STR 1693, S. 928/61, 193, 651, 780.
  22. T. Ufkes, 'Vlielanders, Friezen en andere Nederlanders te Danzig. Zeventiende- en achttiende-eeuwse gegevens in het burgerboek en de geloofs-brieven' in: *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie en het Iconographisch Bureau XLV* (1991) 163-184.
  23. A. Groth, 'Wykazy gdańskich statków eksploato-wanych w latach 1660-1697' in: *Zapiski historyczne XL* (1975) 85-120.
  24. A. Groth, 'Hauptprobleme der danziger Schifffahrt in der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts' in: *Studia maritima IV* (1985) 109-134. Dit artikel is min of meer de samenvatting van zijn proefschrift *Rozwój floty i żegluga gdańskie w latach 1660-1700* (Gdańsk, 1974).
  25. E. Cieślak en C. Biernat, *History of Gdańsk* (Gdańsk, 1988) 186.
  26. RAF, DTB 745, 10 juli 1691, 7 september 1691, 21 juli 1691. Omtrent de vrouw van Albert Jacobson Plantijt te Danzig, zie: Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Gdańsku (Distriktsarchief te Gdańsk) (WAP Gd) 300, 5/133, 3 juli 1699, 370-372.
  27. Jan Jansz Pelser en Marij Willems vertrokken naar Koningsbergen. Zie: RAF, DTB 745, 10 juli 1691. Voor Cornelis Gielsen, zie: noot 19.
  28. Bijvoorbeeld Abel Franz, Heij Abelssen, Jan Regnier en Rinse Pieters Blau keerden terug naar Vlieland. Zie: RAF, DTB 745, 18 april 1699, 28 september 1700. In de STR van 1699 komen onder anderen voor de Vlielanders Lambert Cornelissen Gewelt en Haye Abels: STR 1699, Nl. 412/85, 220.
  29. Cornelis Tijssen en Tetjen Alofs keerden terug naar Vlieland (RAF, DTB 745, 1699). Jan Tijmmessen en Nelletje Pixnekius keerden terug naar Medemblik. Zie: Rijksarchief Noord-Holland (RANH), DTB Medemblik, inv.nr. 7A, 17 augustus 1698.
  30. WAP Gd 300, 5/131, 27 mei 1697, 21-22. Gedoeld wordt op de vader Gerrit Uijlkesz.
  31. WAP Gd 333, 5/129, september 1696, 632.
  32. Resoluties Staten-Generaal, 10 augustus 1694, 573. De zaak speelde ook op 6, 29 en 30 juli 1694.
  33. WAP Gd 300, 1/96 9 december 1699, 374-375. Voor de bemanning van Cornelis Henrichs, zie: idem, 366-667.
  34. WAP Gd 300, 53/800, 22 december 1691, 76. Dit zijn de ingekomen brieven uit Nederland. Een dergelijke brief is ook te vinden in de liassen heorend bij de resoluties van de Staten-Generaal, Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage (ARA), liassen Polen nr. 7323, 22 december 1691.
  35. De burgerboeken staan in kopie op de studiezaal van het Stadsarkivet van Stockholm (SAS). Hier worden ook de originelen bewaard.
  36. SAS, Handelskollegium, Huvudarkiv (verder afgekort inv.nr. 147) A I 26-41, de protocolboeken van 1685-1700. Deze en het bij noot 46 genoemde deel van het Handelskollegiumarchief worden besproken in: J. Römelingh, *Een rondgang langs Zweedse archieven. Een onderzoek naar archiva-lia inzake de betrekkingen tussen Nederland en Zweden 1520-1920* ('s-Gravenhage, 1986) 345-348.
  37. Voor informatie over Rumpf, zie: O. Schutte, *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers, residerende in het buitenland. 1584-1810* ('s-Gravenhage, 1976) 16-17; P.J.A.N. Rietber-gen, 'C.C. Rumpf, G. Cuper and cultural relations between Sweden and the Dutch Republic during the last quarter of the 17th century' in: J.Ph.S. Lemmink en J.S.A.M. van Koningsbrugge (eds.), *Baltic Affairs: Relations between the Netherlands and North-Eastern Europe 1500-1800* (Nijmegen, 1990) 315-342.
  38. ARA, resoluties Staten-Generaal, liassen Zweden 7186, 21 juni 1691. Bedoeld wordt Cornelis Opperdoes uit Medemblik die in mei 1691 burger te Stockholm werd. In 1685 werd hij door de Sontolbeambten nog als Nederlandse schipper geregistreerd: STR 1685, Nl. 507/145.
  39. ARA, liassen Zweden 7183, 3 oktober 1693 en 7188, 3 november 1696, 15 december 1696.
  40. Idem, 7187, 27 mei 1693.
  41. Zie voor Schielvisch: SAS, inv.nr. 147, A I 33, 20 juli 1692, 121. Naast de op Ameland geboren Adrian Foppes werden eveneens ter verantwoording geroepen Pieter Dirckson (zijn vrouw was nog in Holland), Tierck Sipkes en Johan de Haas (beiden waren niet getrouwd), Jacob Sirepson Soet (zijn vrouw was al in Stockholm), enkele andere in het buitenland geboren schippers en de reeds in de tekst genoemden. Idem, A I 42, 9 juli 1701, 227-230.
  42. Haye Foppes en zijn vrouw Anna Catharina lieten op 11 juli 1700 hun dochtertje Catharina dopen. Adrian Foppes en zijn vrouw Anna lieten op 21 februari 1698 hun dochtertje Sara dopen (SAS, doopboek Tyska Församling, C I, 1b bij genoemde data). Adrian Foppes overleed te Stockholm in 1714, zijn vrouw in 1716 (SAS, register van overledenen Tyska Församling). Deze boeken van de Duitse kerk staan in kopie op de leeszaal. Geertuij Schelvisch, de vrouw van schipper Cornelis Huijbertse Schelvisch en Dirckje Pieters Boon, de vrouw van schipper Pieter Boon, keerden in 1708 terug naar Texel (RANH, DTB Texel, inv.nr. 10, 7 april 1708).
  43. SAS, inv.nr. 147, A I 34, 10 en 14 oktober 1693, 222 en 225. Als Amelander staat hij in het STR 1688, Nl. 515/140, als Stockholmer in STR 1693, S. 929/928, weer als Amelander in STR 1699, Nl. 417/304.
  44. Rumpf schreef: 'De vragten van hier naar Vrankryk, op 40 Rd. per last gesteigert zynde, so souden de Sweetsche reders door die grote winst aange-moedigt ongetwyffelt van hier uit, derwaarts, veel meerder schepen laten bevragten, in dien de schaarsheit van bequame en trouwe schippers en bootsluiden so groot niet en was' (ARA, liassen Zweden, 17 oktober 1693).
  45. Idem, 30 juni 1691.
  46. SAS, Handelskollegium, Sjöfolkskontrollen (verder afgekort als inv.nr. 102) A I, 26 mei 1694, 96-97.
  47. Idem, 9 november 1694, 289-291 en 2 juli 1694, 150-151.
  48. Idem, 10 juli 1694, 157-158. SAS, inv.nr. 147, A I 32, 10 juni 1691, 163-164.
  49. SAS, inv.nr. 102, A I, 27 maart 1694 en 29 augustus 1694, 3-4, en 218-219.
  50. Römelingh, *Rondgang*, 369.
  51. Aan de schippersmigratie naar Denemarken is, zoals reeds opgemerkt, niet echt aandacht besteed, doch in de Nederlandse kerkboeken wordt regelmatig melding gemaakt van vertrek of, na 1698, terugkomst uit bijvoorbeeld Kopenhagen. Zo arriveerden vanuit de Deense hoofdstad Boukien Pieters (de vrouw van Frans Olpherts) en Hendriken Donkers (de vrouw van Pieter Iulkes) weer in Harlingen (RAF, DTB 336, februari 1698, juli 1699). De Nederlandse resident te Kopenhagen, Robert Goes, schreef op 21/31 oktober 1693 omtrent moeilijkheden rond het verlenen van paspoorten aan 'schippers die in Hollant vrouw en kinderen hebben, nemende maer in Denemarcken een burgerbrief voor haer selven'. Als een regelrechte fraudeur noemt hij schipper Wobbe Egbers 'sijnde jegenwoordich noch burger op Amelandt, en hebbende daer noch sijn vrouw, huijs en brouwerij' (RAF, Stadhoudelijk Archief, 362 II, brief van 21/31 oktober 1693). Zie ook, ARA, liassen Denemarken 7265, 27 maart 1694.
  52. Carl Kortess (ed.), *Bürgerbuch der Stadt Glückstadt I* (Hamburg, 1957, tweede druk).
  53. C. Tiedemann, *Die Schifffahrt des Herzogtums Bremen zur Schwedenzeit, 1645-1712* (Hamburg, 1969). Voor Dreyer zie: 287 en 369. Zie ook noot 14.
  54. RAS, Diplomatica Scotia, 2 (eerste bundel) mei en juni 1672.
  55. RAS, Diplomatica Anglica, 541 (eerste bundel) 8 november 1652.
  56. Voor in Nederland opgebrachte Zweedse schepen, zie: de resoluties der Staten-Generaal, 8 oktober 1693, 673-764. Peter Tysen Raven uit Kalmar werd door Engelsen opgebracht. Al zijn scheepspapieren zijn beschreven: RAS, Diplomatica Anglica, 544 (eerste bundel) 4 maart 1692.
  57. De lijst is te vinden in: RAS, Diplomatica Gallica, 218. De lijst is waarschijnlijk opgemaakt in 1718 maar betreft de jaren 1704-1710.
  58. De lijst uit 1694 is afgedrukt in: S. Gierszewski, *Statystyka żegluga Gdańsku w latach 1670-1815* (Warschau, 1963) 266-267. Vanwege de vele leesfouten, zie ook het origineel: WAP Gd, 300, R Vv7, 285-287. Voor de lijst uit 1697, zie: Groth, *Gdańskich statków*, 27-36.
  59. P.C. van Royen, *Zeevarenden op de koopvaardijvloot omstreeks 1700* (Amsterdam, 1987). Vooral de bijlagen 8 en 9 zijn hier van belang.
  60. SAS, inv.nr. 102, B I, 1694-1695, 1698.
  61. Groth, *Rozwój*, 33.
  62. Gemeente Archief Amsterdam (GAA), notarieel

archieff (NA) 5784B/165, 15 september 1698. In een akte van 24 oktober 1698 (NA 5784B/200) is de toevoeging 'van Stockholm' verdwenen.

63. P. Boon, 'Zeelieden te Schellinkhout omstreeks 1700' in: *TvZ* 6-2 (1987) 113.
64. STR 1699, S. 426/378. Van Royen, *Zeevarenden*, 266, nr. 343 en 288 nr. 247.
65. J.A. Faber 'De Sontvaart als spiegel van de structuurveranderingen in de Europese economie gedurende de achttiende eeuw' in: *TvZ* 1-1 (1982) 94.
66. F. Snapper, *Oorlogsinvloeden op de overzeese handel van Holland, 1551-1719* (Amsterdam, 1959) 203. M. North en F. Snapper, 'The Baltic trade and the decline of the Dutch economy in the 18. century' in: Van Koningsbrugge, *Baltic Affairs*, 283. Zie ook: P.W. Klein, 'Kwantitatieve aspecten van de Amsterdamse roggehandel in de

17e eeuw en de Europese geschiedenis' in: Joh. de Vries e.a. (eds.), *Ondernemende geschiedenis* ('s-Gravenhage, 1977) 75-88, met name grafiek I.

67. P.C. van Royen, 'De zeeman en de seculaire trend. De Nederlandse vrachtaart als bron van werkgelegenheid omstreeks 1700' in: *BMGN* 104 (1989) 209-223, aldaar 210.
68. SAS, inv.nr. 102, A I, 1694, 18 september 1694, 244 voor Pieter Pieterse de Jong; 27 juli 1694, 173 voor Ewout Hillebrandson; 17 november 1694, 304 voor Johan Tijmenson. Zie ook: Röme-ling, *Rondgang*, 347.
69. SAS, inv.nr. 102, A I, 1691, 25 juni 1691, 192.
70. GAA, NA 3852/185, 16 juli 1694 en 3853/2, 1 oktober 1694. Zie ook: NA 5784/168, 27 september 1698. In deze akte staat Peter Lambertsz Turk uit Amsterdam genoemd als stuurman op een Deens schip.

Bijlage 1. Van oorsprong Nederlandse schippers, varend op de Danziger handelsvloot (1689-1697).

	naam	herkomst	bboek	gbr	aanvullingen
1	Pieter Cornelis Borst	Schiedam	1.1689	849	(STR 1693: 113, 38, 86, *100; 1694: 31; STR 1695: 9,42, *112; 1697: 28)
2	Jacob Jelles	Koudum	2.1689	3268	
3	Joost Douwsen	Vlieland	3.1689	1489	(STR 1693: 32, *71, *167; 1697: 45)
4	Lambert Cornelissen [Geweld]	Vlieland	3.1689	1222	(STR 1693: 103; 1694: 29; STR 1699: 412/85; vR: 8/755)
5	Peter Joost	Terschelling	5.1689	-	(STR 1695: *66)
6	Dirck Jacobsen Klomp	Axwijk [Edam]	6.1689	3637	(STR 1688: 547/214, 534/182)
7	Jan Dircksen Schouten	Sijbekarspel	7.1689	6652	(1694: 39)
8	Jan Pietersz Beers	Westwoud	7.1689	404	
9	Albert Jacobsen Huck	Venhuizen	7.1689	3121	
10	Iske Bouckes de Fries	Koudum	7.1689	2017	
11	Jan Theunis	Vlieland	1.1690	7492	(1694: 21; 1697: 7)
12	Cornelis Poort	Amsterdam	1.1690	5610	
13	Jan Cornelissen Grassmeijer	Vlieland	2.1690	2360	(STR 1688: 515/299, 499/23; STR 1693: *44, *88; STR 1695: *47, 105; 1697: 1)
14	Dirck Cornelis Swan	Warder	2.1690	6894	
15	Bocke Hermans	Ameland	11.1690	2877	
16	Albert Adressen	Egmond aan Zee	3.1691	180	(STR 1693: 114; 1694: 36; STR 1695: *38)
17	Peter Bootes	Ameland	4.1691	-	(vR: 8/848)
18	Peter Janssen	Vlieland	5.1691	3224	(STR 1693: *28, *85, *132; STR 1695: *61, 104)
19	Peter Ares	Vlieland	5.1691	213	(STR 1693: 34, 51, 73, *15; 1694: 17; STR 1695: 34, *86)
20	Bouw Theunisz	Vlieland	8.1691	7491	
21	Rinse Pieters Blauw	Oosterbierum	9.1691	645	(STR 1693: 9, *36, *105, *136; 1694: 15; 1697: 2; DTB: 18.4.1699)
22	Evert Wolters	Kampen	10.1691	8198	(STR 1693: 8, 50, 78, *38, *70; STR 1695: 50, *32; 1697: 25)
23	Denius [=Theunis] Bau	Vlieland	10.1691	343	(1694: 23; STR 1695: 8)
24	Ulcke Gerrith	Vlieland	11.1691	2158	(STR 1693: *25, *60, *114, *141; 1694: 56)
25	Wouter Tjeertsz	Vlieland	12.1691	7558	(STR 1693: 4, 48, *32, *86; 1694: 28; STR 1695: 1, 39, *125; 1697: 5)
26	Peter Jantzen Groot	Vlieland	5.1692	2434	(STR 1693: 13, 105, *22, *125; 1694: 41; STR 1695: *71; 1697: 15)
27	Claes Buff	Vlieland	5.1692	5699	(STR 1693: 55, 97, 124, *44, *65, *126; 1694: 1; STR 1695: *79, *109; 1697: 9; STR 1699: 417/337)
28	Allert Meijntertz	Terschelling	5.1692	4819	(STR 1693: 33, *17, *109, *133; 1694: 6; vR: 8/33, uit Amsterdam)
29	Cornelis Hendrichs	Vlieland	8.1692	2834	(STR 1693: 109, *11, *72, *104, *144; 1694: 24; STR 1695: *10, *114; 1697: 1)
30	Teunis Zegersz	Petten	8.1692	8296	(1694: 42; STR 1695: 13, *73, *108)

31	Claes Cornelis	Harlingen	9.1692	1218	(1694: 10; STR 1695: 48)
32	Rieuwert Albertsz Krop	Vlieland	10.1692	3994	(STR 1693: 117; 1694: 12; WAP Gd: 300, 27/96, sept. 1697, 101, ontslagen)
33	Cornelis Dircksen Koomen	Hoorn	11.1692	3812	(STR 1693: 26, 44, 96)
34	Adrian Thiessen	Callantssoog	12.1692	7519	(STR 1693: *7, *33, *61, *103, *139; Tiedemann, <i>Schiffahrt</i> , 671, naar Stade)
35	Barent Jansz	Vlieland	1.1693	3212	(STR 1693: *35, *90, *123; 1694: 63; WAP Gd: 300, 1/96, nov. 1694, 74, verdrongen)
36	Wijcher Hendricks [Blau]	Giethoorn	2.1693	2830	(STR 1688: 515/174, 499/175; STR 1693: 3, *24, *59, *99, *180; 1694: 20; STR 1695: 62; 1697: 24)
37	Heij Abelssen	Vlieland	2.1693	103	(STR 1693: 11, 36, 68, 99, 115, *74, *112; STR 1695: 20, *59, *102; 1697: 21, 44; STR 1699: 412/220, 417/62; DTB: 27.9.1700)
38	Albert Jacobsen Planteijt	Egmond aan Zee	3.1693	5552	(STR 1693: 29, *89)
39	Jan Cornelissen Geweldt	Vlieland	5.1693	2182	(STR 1693: 49, 69, *147; 1694: 40; WAP Gd: 300, 1/96, voorjaar 1695, 13, overleden)
40	Cornelis Boot	Schiedam	5.1693	817	(STR 1688: 534/257, 499/216; STR 1693: 116)
41	Jan Cornelisson	Vlieland	5.1693	1225	(STR 1693: 34, *30, *68; ook Jan Cornelison Klein)
42	Cornelis Theunissen	Vlieland	5.1693	7494	
43	Jan Meynerts	Terschelling	5.1693	-	(STR 1693: 75, 81, *39, *67, *121; 1694: 8; STR 1695: 6, 36, *36, *124)
44	Jan Jansz Pelser	Vlieland	6.1693	5425	(STR 1693: *152)
45	Jan Jacobsen	Vlieland	6.1693	3330	(STR 1693: 108)
46	Jacob Jans Planteijt	Egmond aan Zee	8.1693	5553	(STR 1688: 515/485, 499/465; STR 1693: *124; 1694: 48; STR 1695: 23; vR: 8/559)
47	Lambert Cornelissen	Vlieland	10.1693	1223	(STR 1693: 103, *174; 1694: 25; STR 1695: 38, 71, *7, *116; 1697: 1; STR 1699: 478/204)
48	Johan Martensen Winckel	Vlieland	11.1693	8083	(DTB: 18.4.1699)
49	Jan Regnier	Terschelling	4.1694	5862	(1694: 30; STR 1695: 65, *166, *118)
50	Aris Jantzen	Vlieland	4.1694	3233	(1694: 53; STR 1695: 3, *54)
51	Cornelis Jilderts	Workum	7.1694	-	(1694: 19; STR 1695: *4, *85)
52	Ary Henrichsen Bolleman	Schiedam	9.1694	2832	(1694: 14; STR 1695: 33, *99; ook Arij Hendrichsen)
53	Evert Jansz	Vlieland	9.1694	3217	(1694: 5; STR 1695: 31, 56)
54	Piter Groot	Middelie	-1694	2433	(STR 1695: 11; ook Piter Dircksz Groot)
55	Werner Isebrandtsen	Vlieland	6.1695	3319	(STR 1695: 67; 1697: 7; ook Werner Isebrants Backer)
56	Pier Bentis	Staveren	7.1695	495	(STR 1695: *58, *95)
57	Jellis Heindricks	Medemblik	7.1695	2770	(STR 1695: 26)
58	Abel Frantz	Vlieland	8.1695	1956	(STR 1695: 60; 1697: 1; DTB: 18.4.1699)
59	Dirck Cornelissen Grasmeyers	Vlieland	8.1695	2359	(STR 1695: 59, *107, *119; 1697: 1)
60	Willem Cornelisz Vetgat	Vlieland	11.1695	7706	(STR 1695: 72; 1697: 12; vR: 8/1106)

61	Willem Ghillesz	Vlieland	11.1695	8342	
62	Pieter Cornelisz Decker	Grootebroek	5.1696	1327	
63	Arent Jans de Vos	Schiedam	7.1696	7768	(1697: 31; STR 1699: 453/453, uit Danzig, Schiedam doorgestreept)
64	Adriaen Janssen Voshol	Vlaardingen	-1696	7769	(1697: 32)
65	Cornelis Mooij	Zandvoort	6.1697	4976	

#### Verklaringen bij bijlage 1

naam: de schippersnaam zoals deze voorkomt in de geloofsbrief of eventueel het burgerboek;  
bboek: inschrijving in het burgerboek, maand en het jaar waarin de schipper in het burgerboek te Danzig werd ingeschreven (WAP Gd. 300, 60/5);  
gbr: geloofsbrief, nummer van het in de Republiek of te Danzig opgestelde bewijsstuk om aan te geven dat de aanvrager een vrij man was en het katholieke, lutherse of calvinistische geloof aanhing (WAP Gd. 300, 60 en dan het aangegeven nummer);  
STR 1688: de Sonttolregisters van 1688, eerst de groep afkomstig uit de Republiek, dan het registratienummer (zie noot 9);  
STR 1693: de Sonttolregisters van 1693, de groep van 124 'Duitsers', dan het registratienummer. De groep van 193 Duitsers is met een asterisk (\*) gemerkt, daarna volgt het registratienummer;  
1694: nummer in de schepenlijst uit 1694 (zie bijlage 2);  
STR 1695: de Sonttolregisters van 1695, de groep van 78 Duitsers, dan het registratienummer. De groep van 125 Duitsers is met een asterisk (\*) gemerkt, daarna volgt het registratienummer;  
1697: het nummer in de schepenlijst uit 1697 (zie noot 58);  
STR 1699: de Sonttolregisters van 1699, eerst de groep Nederlanders, dan het registratienummer;  
vR: verwijzing naar P.C. van Royen, *Zeevarenden op de koopvaardijvloot omstreeks 1700, 264-292*, bijlage 8 en 9 en daarna het daar gegeven registratienummer; aanvullingen: gegevens omtrent terugkeer naar de Republiek, dan wel overlijden. DTB is de inschrijving in het lidmatenregister te Vlieland (RAF, DTB-boeken 745).

Bijlage 2. De handelsvloot van Danzig volgens de schepenlijst van 1694.\* De spelling van de namen is volgens dit handschrift, de plaats van herkomst en de inschrijvingsdatum zijn volgens het burgerboek.

naam schip	last	schipper	herkomst	bboek**
1 Langgache Tor	220	Klaes Bueff	Vlieland	5.1692
2 Neptunis	110	Jürgen Albrecht	Stralsund	9.1694
3 Verguldete Pferd	150	Jochim Witzkin	-	-
4 König von Pohlen	85	Ewert Wolters	Kampen	10.1691
5 Zeughaus von Danzig	220	Ewert Janssen	Vlieland	9.1694
6 Weisselmünde von Danzig	200	Alert Meinerts	Terschelling	5.1692
7 Seerecht von Danzig	200	Heinrich Karstens	-	-
8 Land Preussen	180	Jan Meinerts	Terschelling	5.1693
9 Die Gedult	60	Clas Dau	Båhus (Noorwegen)	3.1680
10 Schwartze Raben	-	Claas Cornelissen	Harlingen	9.1692
11 Gekronte Liebe	100	Hans Eggebrecht	Rostock	7.1694
12 Krone von Pohlen	280	Riefert Alberss Kropp	Vlieland	10.1692
13 Nord Stern	270	[Rudolf Magnus] Schmit	Sturkö (Blekinge, Zweden)	3.1694
14 Zwey Zwelinge von Danzig	260	Ariss Henrichsen [Bolleman]	Schiedam	9.1694
15 Junckerhoff von Danzig	180	Renns Pieters Blau	Oosterbierum	9.1691
16 Printz Alexander	140	Alexander Monkriif	Burntisland (Schotland)	6.1678
17 Junge Tobias	150	Peter Arissen	Vlieland	5.1691
18 Europa	180	Johan Karstens	Land Wursten (Bremerhaven)	9.1692
19 Wapen von Danzig	60	Cornel Gellers	Workum	7.1694
20 Hoffnung	50	Wiechard Henrichsen [Blau]	Giethoorn	2.1693
21 Hohe Thor von Danzig	300	Jan Teunissen	Vlieland	1.1696
22 Preusche Kaufman	250	Jacob Goltfinck	-	-
23 Grüne Thor von Danzig	210	Teunis Bau	Vlieland	10.1691
24 Katze	100	Cornelis Henrichs	Vlieland	8.1692
25 Stirn von Danzig	80	Lammert Corneliss	Vlieland	10.1693
26 Gekronte Leu	220	Jan Meins	Emden	10.1691
27 Catharina Elisabeth	200	Eppe Harmense	Emden	10.1693
28 Jungfer Louisa	150	Wolter Tiers	Vlieland	12.1691
29 Patriarch Abraham	120	Lammert Corneliss [Geweld]	Vlieland	3.1689
30 Neue Anna Maria	110	Jan Reinerts	Terschelling	4.1694
31 Libertas	100	Cornel Borst	Schiedam	1.1689
32 Morgen Stern	40	Marten Schnieder	Kolberg	4.1693
33 Rathauss von Danzig	270	Jochim Fischer	Stolpemünde	7.1694
34 Wein Traube	130	Jacob Folckers	Föhr (Duitsland)	10.1692
35 Printz Jacob	140	Hans Boy	Lübeck	4.1693
36 Königin von Pohlen	160	Albrecht Andress	Egmond aan Zee	3.1691
37 Verguldete Friede	220	Henrich Albrecht	Danzig	7.1680
38 Der Jäger	40	Christian Ritenberg	Danzig	9.1694
39 Stadt Danzig	240	Jan Schauten	Sijbekarspel	7.1689
40 Verguldete Bauer	170	Jan Cornel Gewalt	Vlieland	5.1693
41 Wapen von Pohlen	140	Pieter Grot	Vlieland	5.1692
42 Wolcken Seel	280	Tönis Seger	Petten	8.1692
43 Feuer Seel	200	-	-	-
44 König Solomon	300	Jochim Has	Stolpe	5.1693
45 König David	220	-	-	-
46 Diamant von Danzig	180	Roloff Schmid	Båhus (Blekinge, Zweden)	3.1694
47 Gekronte Perl	170	Steffen Elert	Münde (Rügenwalde)	9.1693

48 Samson	170	Jacob Janssen Planteyt	Egmond aan Zee	8.1693
49 Die Sonne	140	Henrich Sonnabend	-	-
50 Die Bohtschaft	75	Johan Schlenter	Ingermanland	7.1668
51 Engel Gabriel	50	Christian Lenert	Danzig	3.1688
52 Ritter S.Jurgen	260	Casper Wiechman	Köpnitz (Rügenwalde)	2.1688
53 S.Johann	80	Ariss Janssen	Vlieland	4.1694
54 Lax von Danzig	70	Gerrit Ulckes	Vlieland	11.1680
55 Engel Raphael	30	-	-	-
56 Wapen von Danzig	190	Ulcke Gerrits	Vlieland	11.1691
57 Jungfer Adelgunda	40	Johann Seeloff	Bremen	2.1693
58 Arche Nohe	70	Christoph Rendorff	-	-
59 Princessin von Pohlen	50	Henrich Fincks	Wismar	7.1694
60 Jungfer Susanna	30	Daniel Gronau	-	-
61 Königin von Pohlen	300	[Hans] Marquart	Pasewark (Danzig)	7.1692
62 Gekrönte Liebe	180	Casper Wulf	Oldenburg (Fehmarn)	8.1692
63 Jungfer Dorothea Elisabet	110	Barent Janssen	Vlieland	1.1693

\* WAP Gd, 300, R/Vv7, 285-287

\*\* bboek = inschrijving burgerboek

Bijlage 3. Schippers afkomstig uit de Republiek, varende op de handelsvloot van Stockholm (1686-1699).

naam	herkomst	bboek	pag	aanvullingen
1 Adrian Diedrichson	Ameland	15.4.1686	95	(1694: 5; STR 1695: 42, 437; 1698: 3)
2 Wouter Herties	-	6.8.1688	-	(1694: 33; STR 1695: *61, *302; 1698: 25; burger via het Civiel Protokoll. Vertrekt met attestatie naar Amsterdam. Hol.Ref.Förs. 17.9.1702, 32)
3 Claes Hindrichson	Molkwerum	24.9.1689	102	(1694: 10; STR 1695: *400; SAS, Boupteckningar, overleden juni 1696)
4 Rienke Jappes	Molkwerum	14.11.1689	131	
5 Reyncke Weybrands	Molkwerum	28.3.1690	50	(1694: 89; STR 1695: *137, *371, *540; 1698: 80; STR 1699: Zweden, 78)
6 Jacob Pettersen	Terschelling	6.5.1690	81	
7 Claes Brauer	Nieuwendam	27.5.1690	97	
8 Petter Hering	Molkwerum	17.7.1690	232	(1689 getrouwd in Christianstadt)
9 Gert Poppes	Terschelling	31.7.1690	239	
10 Thijs Cornelison Grasmeyer	Vlieland	30.9.1690	300	(1694: 84; 1698:69)
11 Adrian Suart	Vlieland	30.9.1690	301	
12 Johan Buijs	De Rijp	7.10.1690	305	
13 Lorens Mattiasson	Amsterdam	30.10.1690	342	(1694: 36; STR 1695: *500)
14 Mijndert Sloot	Enkhuizen	13.12.1690	353	
15 Pieter Simonsen Sluijs	-	7.4.1691	73	
16 Cornelis Opperdoes	Medemblik	14.5.1691	111	(STR 1688: 534/203, 499/256)
17 Haye Foppes	Ameland	9.6.1691	157	(1694: 18; STR 1695: 561, *87; STR 1699: Zweden, 50, 317)
18 Lieve Gallis	Molkwerum	8.7.1691	234	
19 Dirck Hinderson Bohn	Texel	11.7.1691	240	
20 Pieter Gerbrandson Rotgans	Ameland	21.7.1691	264	(STR 1688: 515/140, 515/312; 1694: 17; 1698: 14; STR 1699: 417/304; vR: 8/882, 9/640)
21 Cornelis Johansson Beers	Opmeer	30.7.1691	289	
22 Lendert Koren	Vlissingen	31.7.1691	289	
23 Pieter Pieterse Schaft	Vlieland	31.7.1691	290	(1694: 28; STR 1695: *534; 1698: 21)
24 Jelke Johanson	Ameland	31.7.1691	291	(1695: 399)
25 Adrian Janson Buijs	Amsterdam	4.8.1691	299	(1694: 30; STR 1695: *392)
26 Jacob Isackson	Texel	9.9.1691	398	(1694: 29; STR 1695: 428; 1698: 22; STR 1699: Zweden, 7; SAS, Boupteckningar, overleden 1697)
27 Cornelis Johanson Vrijer	Venhuizen	3.10.1691	451	(1694: 4; STR 1695: *397)
28 Gert Friderichson	Monnickendam	13.10.1691	464	(1694: 114; 1698: 158; vader is burger van Gothenburg)
29 Simon Pieterse Gorter	Callantsoog	14.10.1691	469	
30 Cornelis Janson Haan	Monnickendam	26.10.1691	498	(STR 1695: *75)
31 Ippe Sibles	Amsterdam	24.11.1691	564	
32 Adrian Pieterse Engel	Schardam	7.5.1692	79	(1698: 45)
33 Cornelis Smith	-	9.6.1692	97	(STR 1688: 534/28, 534/501; 1694: 47; STR 1695: 371; SAS, inv.nr. 147, A I 32, 5.8.1691, 301: was stuurman op <i>Tree Schiefisch</i> , dan Cornelis Albrechtsen Smith uit

naam	herkomst	bboek	pag	aanvullingen
34 Johan Cornelisson	Terschelling	14.6.1692	99	Texel genoemd)
35 Abraham Isackson	Den Helder	27.6.1692	108	(STR 1695: *190)
36 Johan Claesson Kuhn	Hoorn	2.8.1692	126	(1694: 27; STR 1695: 164, 485)
37 Jacob Jelles de Buhr	Oude Bildtzijl	12.8.1692	136	
38 Lendert Remmerson	Texel	12.8.1692	136	
39 Cornelis Juckes	Ameland	30.8.1692	149	
40 Cornelis Roloffson	Ameland	1.9.1692	152	(1694: 119; STR 1695: 219; 1698: 104; vR: 8/275)
41 Simon Geritson Krants	Warns	27.9.1692	167	
42 Cornelis Claesson	Terschelling	27.9.1692	168	(STR 1695: 170)
43 Jelcke Johanson	Ameland	4.10.1692	170	(1694: 24; 1698: 18)
44 Dirck Meesen	Texel	6.10.1692	171	(STR 1688: 515/258, 499/249; 1694: 14; STR 1695: 228; 1698: 11; STR 1699: Zweden, 383)
45 Petter Dirckson	Opmeer	11.10.1692	173	(STR 1695: 284, *4)
46 Thunes Gerbrandson	Texel	4.11.1692	182	
47 Iempke Jorrits	Terschelling	16.11.1692	190	
48 Egbert Obes Vourman	Groningerland	1.12.1692	210	(vR: 9/260)
49 Alef Cramer	Vlieland	25.4.1693	80	(1694: 53; STR 1695: 76, *419; 1698: 47; vR: 9/27; begraven op Vlieland, <i>Grafschriften</i> 23)
50 Johan Reijers	Vlieland	25.4.1693	80	
51 Douwe Wijbrantz	-	27.6.1693	138	(1694: 62; 1698: 55; STR 1699: Zweden, 407; Hol.Ref.Förs. 12.2.1693, 9, gedoopt)
52 Volcker Cornelison Peinappel	Hoorn	28.7.1693	187	(1688: 499/15; 1698: 41; STR 1699: Zweden, 400; teruggekeerd, zie noot 63)
53 Johan Willemson Pinck	Oostzaan	8.8.1693	190	(1694: 21; STR 1695: 406)
54 Petter Dirckson David	Ameland	8.8.1693	190	
55 Dirck Adrianson	Terschelling	14.11.1693	244	
56 Petter Geretson Rotgans	Terschelling	5.12.1693	256	(STR 1688: 515/430, 547/88; 1694: 59; 1698: 54)
57 Isbrant Kroon	Buikslot	27.3.1694	74	(1694: 31; STR 1695: 509, *83; 1698: 23)
58 Claes Sijbrandtsen	Vlieland	24.4.1694	102	(STR 1695: 188)
59 Cornelis Tisen	Vlieland	22.5.1694	140	(1694: 51; STR 1695: 75, *422; 1698: 46; STR 1699: Zweden, 82; vR: 9/211)
60 Tierck Sipkes	Ameland	14.6.1694	166	(1694: 69; STR 1695: 438; STR 1699: Zweden, 344)
61 Jörgen Cornelison	Zaandam	26.7.1694	219	(1694: 49; STR 1695: 214, *518; 1698: 39)
62 Ewout Hillebrandtson	Medemblik	2.8.1694	239	(1694: 41; STR 1695: 393; 1698: 33)
63 Cornelis Hubertson Schiel visch	Texel	7.8.1694	241	(1694: 9; STR 1695: *398; 1698: 6; SAS, Boupteckningar, 1710, overleden)
64 Johan Dirckson Swart	Alkmaar	7.8.1694	242	(STR 1695: *220)
65 Simon Sijbrantson	Vlieland	21.8.1694	257	(SAS, inv.nr. 102, A I, 28.8.1694, 212, schip geregistreerd in Gothenburg)
66 Abel Isacson	Den Helder	31.8.1694	269	(1694: 40/64; STR 1695: 397)
67 Simon Coning	Den Haag	4.9.1694	275	(STR 1695: *517)
68 Petter Pieterse de Jongh	Medemblik	11.9.1694	383	(STR 1695: *251, *254)
69 Hans Paulson	Ameland	25.9.1694	293	(1694: 149; STR 1695: *73, *322; 1698: 141)

70	Reijer Sluijs	Lambertschaag	16.10.1694	310	(1694: 155; STR 1695: 467, *188; 1698: 144)
71	Johan Jacob Reus	Amsterdam	.11.1694	346	(1694: 67; STR 1695: 537, 159)
72	Gabriel Paulson	Ameland	4.11.1694	346	(1694: 160; STR 1695: 56, 358, 556; 1698: 148; STR 1699, Zweden: 202)
73	Cornelis Butterman	Texel	13.11.1694	355	(1694: 2; STR 1695: 26)
74	Johan Tijmenson	Medemblik	15.11.1694	358	(1694: 71; teruggekeerd, zie noot 29)
75	Geredt Kempes	Ameland	16.4.1695	151	(STR 1695: *473)
76	Jacob Innes	Rotterdam	23.5.1695	214	(1694: 164; STR 1695: 598, *266, *461; STR 1699, Zweden: 86, 249, 415)
77	Johan Lourens	Opperdoes	6.7.1695	296	
78	Lourens von Dalen	Amsterdam	9.7.1695	297	(1694: 75; STR 1695: 325; 1698: 63; STR 1699, Zweden: 47, 403)
79	Hantie Lutkes	Ameland	11.7.1695	309	(1694: 107; STR 1695: *472; 1698: 167)
80	Adrian Falck	Rotterdam	19.9.1695	426	(STR 1695: 611, *197)
81	Cornelis Pieteron Kracht	Vlieland	17.10.1695	480	(1694: 82; STR 1695: 603; 1698: 66)
82	Frans Cuyper	Vlieland	17.10.1695	480	(1694: 83; STR 1695: 602)
83	Jacob Claeson	Terschelling	14.11.1695	541	(STR 1695: 593; 1698: 113; vR: 8/509)
84	Marten Landsman	Dokkum	21.4.1696	231	(voordien burger te Riga)
85	Hanske Jajes	Molkwerum	28.4.1696	241	(1698: 73)
86	Jacob Sirepson Soet	Vlieland	1.8.1696	391	(1698: 31; STR 1699, Zweden: 329; teruggekeerd, RAF, DTB 745, 12.6.1705)
87	Lenart Rijksen	Texel	27.7.1697	248	(1698: 176; STR 1699, Zweden: 292)
88	Geredt Geredson	Molkwerum	31.8.1697	279	(1694: 129?; 1698: 135)
89	Petter Croon	Den Helder	11.4.1698	99	(STR 1688: 347/131)
90	Foppe Obbes	Vlieland	12.7.1698	214	(STR 1688: 515/353, 515/479; STR 1699, Zweden: 49)
91	Teunis Clason	Schiedam	27.10.1698	236	(STR 1699, Zweden: 382)
92	Dirck Jansson Westerfelt	Schiedam	21.6.1699	165	(1698: 105)
93	Johan de Haas	Enkhuizen	20.7.1699	200	
94	Jean Meesen	Texel	5.9.1699	259	(STR 1699, Zweden: 392)

#### Verklaringen bij bijlage 3

naam: de naam van de schipper zoals deze voorkomt in de protokolboeken (SAS, inv.nr. 147, A I 26-42);

bboek: datum van inschrijving in het burgerboek van Stockholm (SAS, kopie in leeszaal);

pag: pagina van het protokolboek uit het desbetreffende jaar waarop de inschrijving als burger en schipper staat; aldaar is ook de inschrijving in het burgerboek te vinden;

STR 1688: de Sonttolregisters van 1688, eerst de groep schippers afkomstig uit de Republiek, dan het registratienummer (zie noot 9);

1694: nummer in de schepenlijst van 1694 (zie bijlage 4);

STR 1695: de Sonttolregisters van 1695, de groep van 617 Zweden, dan het registratienummer; de groep van 568 Zweden is met een asterisk (\*) gemerkt, dan het registratienummer;

1698: nummer uit de schepenlijst van 1698 (SAS, inv.nr. 102, B I, 1698);

STR 1699: de Sonttolregisters van 1699, eerst de groep schippers afkomstig uit de Republiek, dan het registratienummer;

Zweden: de Sonttolregisters van 1699, de groep van 426 Zweden, dan het registratienummer;

vR: verwijzing naar P.C. van Royen, *Zeevaardervloot omstreeks 1700*, 264-292, bijlage 8 en 9 en daarna het daar gegeven registratienummer;

aanvullingen: gegevens omtrent terugkeer naar de Republiek, dan wel overlijden; SAS, *Holländsk Reformerta Församling* (Hol.Ref.Förs.); D. Vermeulen, *Grafchriften tussen Flie en Lauwers* (Leeuwarden, 1969) V 23.

Bijlage 4. Deel van de handelsvloot van Stockholm in 1694, volgens SAS, inv.nr. 102, B 1694. De spelling van de namen is volgens dit handschrift, de plaats van herkomst en de inschrijvingsdatum zijn volgens SAS, inv.nr. 147 A I 26-42.

	naam schip	last	naam schipper	herkomst	bboek
1	Prins Carl	250	Petter Bohn	[Texel] *	-
2	Gref Hestfehr	300	Cornelis Butterman	Texel	13.11.1694
3	Greff Bielcke	300	Anders Matson	-	-
4	Tre Englar	200	Cornelis Vreyer	Venhuizen	3.10.1691
5	Stora Solen	280	Adrian Dircksen	Ameland	15.4.1686
6	Lohe	280	Adrian Foppes	Ameland	12.11.1680
7	Westerwijks Maria	280	Hind. Losch [Hind. Jacobsen Look]	Stockholm	10.3.1687
8	Förgylta Öرنen	225	Carl Ifwarson	Zweden	28.11.1682
9	Tree Schielfischar	210	Cornelis Schielfisch	Texel	7.8.1694
10	Tre Cronor	230	Claes Hindrichson	Molkwerum	24.9.1689
11	Tree Prinzar	200	Petter Aveman	Stralsund	17.4.1694
12	Fruu Johanna	180	Hans Groot	Lübeck ?	29.10.1689 of 22.8.1694
13	Steenbocken	220	Urban Giedingh	Koningsbergen	7.5.1684
14	Swenska Leijont	200	Dirich Meesen	Texel	6.10.1692
15	Tree Äpplen	210	James Johanson	-	-
16	Lilla Sohlen	200	-	-	-
17	Halfwa Månan	200	Petter Rottgans	Ameland	21.7.1691
18	St. Anna	200	Haije Foppes	Ameland	9.6.1691
19	St. Jacob Maijor	200	Lorents Anderson	Syland ? in Holland	8.11.1680
20	Tree Dufwar	180	Dirich Koster	[Opperdoes ?] **	7.11.1688
21	Perlan	160	Johan Wellamsen Pinck	Oostzanen	8.8.1693
22	St. Nicolas	190	Robert Dickerson	Stockholm	26.11.1692
23	Hedwig Elleonora	250	Hans Petterson	Kalmar	8.9.1691
24	Nordstieman	200	Jelcke Johanson	Ameland	31.7.1691
25	Hopet	150	Hind. Stockfisch	Lübeck	26.8.1681
26	Wänskapen	190	Hans Pingel	Lübeck	30.5.1691
27	Hwita Björn	140	Johan Clason Cuhn	Hoorn	2.8.1692
28	Ulricka Elleonora	160	Petter Schaft	Vlieland	31.7.1691
29	Kung Öhr	150	Jacob Isackson	Texel	9.9.1691
30	Dorothea	140	Adrian Buijs	Amsterdam	4.8.1691
31	Stockholms Sluss	170	Isbrant Croon	Buiksloot	27.3.1694
32	Carlbergh	140	Erich Jonson Stör	Stockholm	6.6.1694
33	Staden Sante	180	Wouter Herties	[Amsterdam ?]	6.8.1688
34	Cicilla	180	-	-	-
35	Kånung David	170	Tunnis Schielfisch	[Texel?, zie noot 48]	-
36	Rossau	175	Lorens Mattieson	Amsterdam	30.10.1690
37	Stockholms Jernwåg	140	Thomas Rijsen	-	-
38	Carolus	60	Hindrich Badendijk	Stralsund	21.4.1692
39	Mercurius	120	Staffan Schröder	-	-
40	Palmbom	212	Abel Isackson	Den Helder	31.8.1694
41	Tree Laxar	200	Ewout Hillebrandson	Medemblik	2.8.1694
42	Drottning Dijsa	160	Erich Strobil	-	-
43	Förgylta Regenbogen	150	Jochim Kiönings	Travemünde	12.6.1694
44	Riddar Huuset	270	Berendt Souffelt	[Norrköping ?] ***	-
45	Förgylta Kalfwen	-	Johan Hind. Kalf	-	-
46	Ulrica Elleonora	200	Kiempe Lubbers	[Nederland ?] ****	-
47	Förgylta Falcken	240	Cornelis Smitt	-	9.7.1692
48	Ewigheeten	120	Petter Nadau	Lübeck	18.7.1695
49	Anna Maria	-	Jorgen Cornelison	Zaandam	26.7.1694
50	Gamble Carlebij	200	Erich Stuart	Roslagen	23.12.1690

51	Diamant Ringen	200	Cornelis Tisen	Vlieland	22.5.1694
52	Uhloborg	-	Alexander Wellamson	Masterland	13.11.1691
53	Slingelandt	190	Aleff Cramer	Vlieland	25.4.1693
54	Ullrica Elleonora	80	Dirch Helm	-	-
55	Hedwich Elleonora	150	Clas Reus	Stift Bremen	15.7.1693
56	St.Maria	150	-	-	-
57	Hindricus	120	Christopher Christopherson	Lübeck	14.11.1689
58	Salvator	140	Christian Renholtson	Lübeck	30.5.1691
59	Aurora	200	Pieter Geretson [Rotgans]	Terschelling	5.12.1693
60	Veritas	124	Erich Alforth	-	-
61	St.Catharina	180	Jacob Born	-	-
62	Förlorade Sohn	120	Douwe Wijbrants	[Nederland ?]	-
63	Segelsömmarn	85	Petter Sandt	Kalmar	5.8.1695
64	Die Freede	120	Abel Isackson	Den Helder	31.8.1694
65	Lillienbergh	180	Johan Stangenbergh	Kolberg	31.10.1694
66	St.Jacob	130	Adrian Svenson	Gothenburg	29.3.1694
67	Dorothea	140	Jacob Reus	Amsterdam	2.11.1694
68	Charitas	200	Hind. Steenlagh	-	-
69	Jungf. Anna Margareta	160	Tierck Sipkes	Ameland	14.6.1694
70	Wendela	118	Samuel Gännel	Jarmouth	30.10.1694
71	Die Liefde	180	Johan Tijmson	Medemblik	15.11.1694
72	Neptunus	160	Johan Boman	Stade	19.9.1695
73	Emerentia	180	Mattias Stahle	-	-
74	Greff Carl Gijllestierna	200	Johan Gierds	Hamburg	25.5.1692
75	Wijborg Castel	200	Lorens von Dallen	Amsterdam	9.7.1695
76	Mercurius	200	Hind. Hinderson	Wismar of Stockholm	14.7.1692 of 16.7.1692
77	Österbottens Wapen	280	Jacob Hogen	-	-
78	Osbijholm	-	Christopher Mattieson	-	-
79	Victoria	-	Gustaff Cornelison	Årboga	29.8.1695
80	Barnengen	180	Johan Wilckenson	Durham	16.7.1695
81	Enigheeten	140	Johan Hunnemöhl	Lübeck	11.3.1690
82	Cathariaberg	100	Cornelis Cracht	Vlieland	17.10.1695
83	Engel Gabriel	60	Frants Cuijper	Vlieland	17.10.1695
84	Förgylta Flyccken	69	Thijs Cornelisson	Vlieland	30.9.1690
			[Grasmeijer]		
85	Engel Michael	50	Ephraim Ferrir	Glasgow	5.5.1691
86	Salvator	40	Hindrich Danckward	Lübeck	23.5.1695
87	Die Freede	60	Hans Hart	-	-
88	Hwita Swanen	45	Mårten Franson	Wismar	30.4.1692
89	Pelicanen	60	Reijncke Wijbrantz	Molkwerum	28.3.1690
90	Emaus	80	Johan Fencke	Hamburg	8.8.1693
91	Cronan	80	Hans Sibbens	Lübeck	8.8.1693
92	Prinsess Hed. Elleonora	100	Jacob Grijs	-	-
93	St.Johannes	50	Jochim Langh	-	-
94	Förgylta Hoppet	70	Michel Plijdman	Anklam	1.8.1693
95	St.Paulus	60	Mårten Giätke	Stralsund	10.4.1695
96	Morgenstiernan	50	Alexander Grugg	Lieth (Schotland)	26.9.1695
97	Resande Broder	70	Hindrich Beek	-	-
98	Engel Raphael	65	Clas Eekhof	Travemünde	8.7.1694
99	Gröna Linden	100	Johan Stur	Lübeck	21.6.1694
100	Pelican	66	Georg Duck	-	-
101	St.Jacob	25	Jacob Sanderson	Montrose (Schotland)	25.9.1694
102	St.Marcus	80	Hans Hopner	Lübeck	11.8.1694
103	Ulrica Elleonora	80	Hind. Meijer	Hasseldorp (Holstein)	19.11.1692
104	Printz Carl	90	Petter Krook	-	-
105	St.Jacob	70	Christopher Kiön	Kolberg	9.7.1694
106	Hopet	80	Hind. Everts	Wismar	22.9.1694

107	Jungfr. Maria	90	Hantie Luttkens	Ameland	11.7.1695
108	St.Maria	50	Carsten Jacobson	Stade	19.9.1693
109	Resande Sohlan	60	Hindrich Glim	-	-
110	Princessan af Swerige	30	Jesper Jacob Jacobson	Hamburg	17.11.1695
111	Kiärleken	90	Albrecht Jöhling	-	-
112	Die Frede	40	Hans Finck	-	-
113	Margareta	100	Elias Klangman	Hudwikswal	22.10.1691
114	Engel Raphael	100	Hind. Hüge	Hamburg	21.10.1692
115	Fortuna	56	Geret Frederichson	Monnickendam	13.10.1691
116	Fortuna	70	Daniel Hogen	Gothenburg	2.9.1695
117	Uldriksdahl	80	Jörgen Hoil	-	-
118	Lilla Gustavus	70	Jöns Fallan	-	-
119	Prophet Elias	100	Cornelis Roloffson	Ameland	1.9.1692
120	Hopet	60	Cornelis Matteij	-	-
121	Hellena	100	Thomas Hudson	Hull	3.7.1691
122	Krönte St.Johannes	80	Robert Wilson	-	-
123	Johannes	65	Johan Salomonson	-	-
124	Förgylta Hierpen	80	Hind. Luttkens	Lübeck	6.10.1692
125	Maria	80	Mattias Sahlström	Wasa	30.8.1692
126	Jungfr. Sara	70	Zivert Erichson	Torsilla	11.4.1693
127	Resande Dahlkarlen	100	Johan Ripke	-	-
128	Victoria	100	Hans Johanson	Strömsted	11.7.1693
129	Wijnstocken	90	Geret Geretson	Molkwerum ?	31.8.1697 ?
130	Södermalms Stadshuus	65	Carl Nobel	Stockholm	23.11.1695
131	Wasa Wapen	70	Thomas Cobe	-	-
132	Jägarn	90	Anders Pählson Bergquist	Osterbotten	19.2.1696
133	Tree Swaner	100	Matts Wrats	Lübeck	1.10.1695
134	Röda Wijnfatet	100	Johan Dufwa	Öregrund	26.10.1693
135	Meijer	60	Berent Meijer	Wismar	17.10.1693
136	Jendrian	100	Jacob Meijnsner	Stockholm	9.11.1693
137	Propheten Daniel	50	Anders Bengtson	Stockholm	5.11.1694
138	Djurgården	80	Lorens Lorensen	Stockholm	21.4.1691
139	Die Wachter	70	Lars Jonson	-	-
140	Johan Baptist	80	Hans Bijllenbergh	Axel, Stade	27.3.1694
141	Waxholms Castel	75	Johan Johanson	-	-
142	Ursilla	100	Lorens Zuets	-	-
143	St.Johannes	50	Christoph. Ribbing	-	30.4.1695
144	Lilla Maria	110	Johan Grooth	Lübeck	22.8.1694
145	Patriarken Jacob	70	Cornelis Johanson	Småland	31.8.1694
146	Cupido	80	Hans Fohrman	Wismar	12.9.1694
147	Kungsholmen	80	Johan Albrecht	Lübeck	24.9.1694
148	St.Johannes	80	Erich Jonson	Gothenburg	7.8.1694
149	St.Paulus	85	Hans Pauelson	Ameland	25.9.1694
150	Ringande Jacob	75	Meijnert Boijesen	Sylt	8.8.1695
151	Patriarch Abrah.	104	James Galt	Erwing (Schotland)	18.9.1694
152	Järndragarn	90	Wellem Black	Newcastle	26.9.1693
153	St.Andreas	50	Anders Dirchson	-	-
154	Uhlo Stadh	100	Michel Lentz	-	-
155	Bestendigheeten	80	Reijer Sluijs	Lambertschaag	16.10.1694
156	St.Michael	100	Lorents Bremer	Stralsund	13.11.1694
157	Jernwågen	100	Samuel Brun	Gothenburg	21.4.1692
158	Jungfr. Margareta	80	Sven Westerengh	Åland	11.10.1694
159	Constantia	110	-	-	-
160	Fortuna	100	Gabriel Pauelson	Ameland	4.11.1694
161	Concordia	90	Thomas Tucker	Portsmouth	20.8.1691
162	Brunckeborgh	60	Erich Jacobsen	Hudwikswal	21.5.1695
163	Cornelia	45	Jacob Innis	Rotterdam	23.5.1695
164	Brunckebargh	100	-	-	-

165	Kåning Salomon	-	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
166	Säddesmannen	60	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
167	Jungfru Hedwig	80	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
168	Sonnenbergh	-	Anders Kruus	-	-
169	Catharina	60	Adrian Johanson	-	-
170	Leijoncrona	118	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
171	Elisabeth	112	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
172	Wildeman	-	Hind. Stöfwel	-	-
173	Margareta	80	Teyde Falck	-	-
174	St.Simon	-	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
175	Anna Catharina	70	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
176	Emanuel	-	Petter Frist	-	-
177	Kånung David	40	Lorens Weber	-	-
178	St.Johannes	50	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693

\* RANH, DTB-boeken Texel, inv.nr. 10, 7.4.1708

\*\* bemanning komt voor het merendeel uit Opperdoes (SAS, inv.nr.147, A I 8.7.1691 en inv.nr.102, A I 15.5.1694, 81-82)

\*\*\* SAS, inv.nr.148, A I 32, 8.12.1691, 580-581

\*\*\*\* Hantje Lutkes woonde in de periode dat hij zijn burgerrecht aanvraag, bij hem.

71	Die Lofte	100	Johan Tuisen	Stockholm	27.6.1695
72	Nicolaas P.H.	100	Johannes Jansen	Stockholm	28.8.1694
73	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
74	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-
75	Die Lofte	100	Adrian Johanson	-	-
76	Die Lofte	100	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
77	Die Lofte	100	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
78	Die Lofte	100	Hind. Stöfwel	-	-
79	Die Lofte	100	Teyde Falck	-	-
80	Die Lofte	100	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
81	Die Lofte	100	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
82	Die Lofte	100	Petter Frist	-	-
83	Die Lofte	100	Lorens Weber	-	-
84	Die Lofte	100	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693
85	Die Lofte	100	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
86	Die Lofte	100	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
87	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
88	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-
89	Die Lofte	100	Adrian Johanson	-	-
90	Die Lofte	100	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
91	Die Lofte	100	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
92	Die Lofte	100	Hind. Stöfwel	-	-
93	Die Lofte	100	Teyde Falck	-	-
94	Die Lofte	100	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
95	Die Lofte	100	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
96	Die Lofte	100	Petter Frist	-	-
97	Die Lofte	100	Lorens Weber	-	-
98	Die Lofte	100	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693
99	Die Lofte	100	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
100	Die Lofte	100	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
101	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
102	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-
103	Die Lofte	100	Adrian Johanson	-	-
104	Die Lofte	100	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
105	Die Lofte	100	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
106	Die Lofte	100	Hind. Stöfwel	-	-
107	Die Lofte	100	Teyde Falck	-	-
108	Die Lofte	100	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
109	Die Lofte	100	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
110	Die Lofte	100	Petter Frist	-	-
111	Die Lofte	100	Lorens Weber	-	-
112	Die Lofte	100	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693
113	Die Lofte	100	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
114	Die Lofte	100	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
115	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
116	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-
117	Die Lofte	100	Adrian Johanson	-	-
118	Die Lofte	100	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
119	Die Lofte	100	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
120	Die Lofte	100	Hind. Stöfwel	-	-
121	Die Lofte	100	Teyde Falck	-	-
122	Die Lofte	100	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
123	Die Lofte	100	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
124	Die Lofte	100	Petter Frist	-	-
125	Die Lofte	100	Lorens Weber	-	-
126	Die Lofte	100	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693
127	Die Lofte	100	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
128	Die Lofte	100	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
129	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
130	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-
131	Die Lofte	100	Adrian Johanson	-	-
132	Die Lofte	100	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
133	Die Lofte	100	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
134	Die Lofte	100	Hind. Stöfwel	-	-
135	Die Lofte	100	Teyde Falck	-	-
136	Die Lofte	100	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
137	Die Lofte	100	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
138	Die Lofte	100	Petter Frist	-	-
139	Die Lofte	100	Lorens Weber	-	-
140	Die Lofte	100	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693
141	Die Lofte	100	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
142	Die Lofte	100	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
143	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
144	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-
145	Die Lofte	100	Adrian Johanson	-	-
146	Die Lofte	100	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
147	Die Lofte	100	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
148	Die Lofte	100	Hind. Stöfwel	-	-
149	Die Lofte	100	Teyde Falck	-	-
150	Die Lofte	100	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
151	Die Lofte	100	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
152	Die Lofte	100	Petter Frist	-	-
153	Die Lofte	100	Lorens Weber	-	-
154	Die Lofte	100	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693
155	Die Lofte	100	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
156	Die Lofte	100	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
157	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
158	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-
159	Die Lofte	100	Adrian Johanson	-	-
160	Die Lofte	100	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
161	Die Lofte	100	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
162	Die Lofte	100	Hind. Stöfwel	-	-
163	Die Lofte	100	Teyde Falck	-	-
164	Die Lofte	100	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
165	Die Lofte	100	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
166	Die Lofte	100	Petter Frist	-	-
167	Die Lofte	100	Lorens Weber	-	-
168	Die Lofte	100	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693
169	Die Lofte	100	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
170	Die Lofte	100	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
171	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
172	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-
173	Die Lofte	100	Adrian Johanson	-	-
174	Die Lofte	100	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
175	Die Lofte	100	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
176	Die Lofte	100	Hind. Stöfwel	-	-
177	Die Lofte	100	Teyde Falck	-	-
178	Die Lofte	100	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
179	Die Lofte	100	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
180	Die Lofte	100	Petter Frist	-	-
181	Die Lofte	100	Lorens Weber	-	-
182	Die Lofte	100	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693
183	Die Lofte	100	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
184	Die Lofte	100	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
185	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
186	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-
187	Die Lofte	100	Adrian Johanson	-	-
188	Die Lofte	100	Jochim Stolt	Stralsund of Västervik	21.11.1693
189	Die Lofte	100	Wellem Allen	Newcastle	30.3.1693
190	Die Lofte	100	Hind. Stöfwel	-	-
191	Die Lofte	100	Teyde Falck	-	-
192	Die Lofte	100	Mattias Swart	Masterland	24.9.1691
193	Die Lofte	100	Frants Bolt	Lübeck	24.10.1695
194	Die Lofte	100	Petter Frist	-	-
195	Die Lofte	100	Lorens Weber	-	-
196	Die Lofte	100	Cornelis Blom	Helsingland	26.9.1693
197	Die Lofte	100	Johan Graan	Stockholm	27.6.1695
198	Die Lofte	100	Erich Hanssen Snell	Stockholm	28.8.1694
199	Die Lofte	100	Magnus Gråberg	Stockholm	8.8.1695
200	Die Lofte	100	Anders Kruus	-	-

Bijlage 5. Nederlanders in het burgerboek van Reval, 1685-1705.

naam	herkomst	bboek	nr.	aanvullingen
1 Reincke Diercks	Molkwerum	13.10.1691	1340	menist
2 Leendert Pieters	Harlingen	16.10.1691	1341	
3 Gelle/Jelle Pieters	Harlingen	16.10.1691	1342	
4 Cornelis Jansen Dogger	-	20.10.1691	1343	menist, schipper
5 Cornelis Rolofsen	Ameland	23.10.1691	1345	menist
6 Clas Jansen	Ameland	23.10.1691	1346	menist
7 Jelle Poppes	Harlem [Harlingen]	30.10.1691	1348	gereformeerd
8 Claas Adrian/Arissen Backer	Medemblik	15.2.1693	1383	schipper
9 Gerrit Gerritzen	-	30.6.1693	1395	
10 Jan de Heer	-	19.6.1694	1412	schipper
11 Adryaen Halfcaegh	Delfshaven	23.10.1694	1434	schipper
12 Willem Jans de Swemmer	Westervoorn	28.6.1695	1447	zie noot 20
13 Claes Jacobsen	Amsterdam	25.3.1696	1459	schipper
14 Thonis Thies	Joure	31.3.1696	1460	
15 Pytter Iges	-	30.6.1697	1489	
16 Heere Feddricks	Warns	17.4.1702	1607	schipper

Bron: G. Adelheim, *Das Revaler Bürgerbuch 1624-1690 nebst Fortsetzung bis 1710* (Reval, 1933).

Bijlage 6. Sonttolregisters van 1695, de groep van 617 Zweden vergeleken met bijlage 8 en 9 van *Zeevarenden*.

STR 1695	naam	herkomst	vR	herkomst
13, 335	Sjoert Ockesz	Riga	8/1040	onbekend
46	Anthony de Griek	Riga	9/38	Amsterdam
63, 336	Jacob Sijbrantsz	Karlskrona	9/404	Amsterdam
180	Claes Bakker	Riga	8/125	Texel
227	Sijbrant Doen	Norrköping	9/734	Hoorn
234	Leendert Joosten	Riga	9/551	Den Helder
226	Jacob Pietersz Vader	Riga	9/394	Amsterdam
247, 497	Simon Turk	Karlshamn	8/1031	Texel
228	Jan Cornelisz Boen	Narwa	8/586	Amsterdam
298, 591	Adriaan Pietersz Meijn	Riga	9/67	Medemblik
321	Pieter Olie	Riga	9/677	Amsterdam
335	Jan Jansz Kort	Karlshamn	8/628, 9/499	Vlieland
424	Jan Albertsz Meijer	Gothenburg	8/539	Amsterdam
429	Barent Gerritsz	Riga	8/92	Vlieland
594	Pieter Teunisz de Hond	Riga	8/939	Vlieland